

ISSN 1304-8120 | e-ISSN 2149-2786

Araştırma Makalesi * Research Article

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Sınır İllerine Ziyareti ve Kaçakçılık Hakkındaki Raporu

The Minister of Interior Affairs Şükrü Kaya's Visit to Border Provinces and Smuggling Report

Selahaddin GÖK

Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
salhadingok@hotmail.com

Orcid ID: 0000-0003-1711-9027

Öz: 1929 dünya ekonomik buhranının olumsuz etkilerinden sonra, I. Dünya Savaşının yaralarını birçok alanda saramamış ve kendi ayakları üzerinde durmaya çalışan Türkiye gibi ülkelerde iktisadi sıkıntılar oldukça fazla hissedilmiştir. Türkiye yaşanan ekonomik krizin etkisini azaltmak için giderlerini azaltmaya, gelirlerini ise artırmaya yönelik birtakım tedbirler almıştır. Hükümet, gelir kaynakları arasında önemli bir yere sahip olan gümrük vergisi oranlarını artırırken, gümrük gelirlerini azaltan kaçakçılığı engellemek için de ciddi mücadeleler vermiş, somut adımlar atmıştır. Bu kapsamda birtakım kanuni düzenlemeler yapmış, gümrük kaçakçılığını engelleyecek kurumları sil baştan düzenleyerek gümrük gelirlerinde yaşanan kaçakları önlemeye yönelik bir politika takip etmiştir. Bununla birlikte Hükümet yetkilileri yerinde tespitlerde bulunabilmek için halkla iç içe olma ihtiyacını hissetmişler, bu amaca yönelik birtakım geziler yapmışlardır. Bu bağlamda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın Türkiye'nin güney illerine yapmış olduğu inceleme gezisi ve hazırladığı rapor bölgedeki sınır kaçakçılık faaliyetleri konusunda önemli noktalara değinmiştir. Rapor, yaşanan sorunlar ve alınması gereken tedbirler konusunda bizzat alanda bulunmak suretiyle yapılan tespitleri içermesi açısından önemlidir. Düzenlenen rapor başta Cumhurbaşkanı ve Başbakan olmak üzere devlet yetkililerinin dikkatini çekmiş ve bu dönemde yapılacak kanuni düzenlemeleri etkilemiş bunun yanında Gümrük ve İhisarlar Bakanlığı ile Gümrük Muhafaza Komutanlığının şekillenmesinde ve Kaçakçılık Kanunu gibi düzenlemelerde de belirleyici olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şükrü Kaya, kaçakçılık raporu, sınır gezisi, güney illeri.

Abstract: After the negative impact of the 1929 world economic depression, economic problems were felt quite a lot in countries such as Turkey, which could not heal the wounds of World War I in many areas and tried to stand on its own feet. In order to reduce the impact of the economic crisis, Turkey has taken some measures to reduce its expenses and increase its revenues. The government, while increasing the customs tax rates, which had an important place among the income sources, also took serious and concrete steps to prevent smuggling, which reduced the customs revenues. In this respect, it made some legal arrangements, and followed a policy to prevent smuggling in customs revenues by reorganizing the institutions that would prevent customs smuggling. However, the government officials felt the need to be with the public in order to make on-site observations, and they made some trips for this purpose. In this context, the inspection trip to the southern provinces of Turkey and the report prepared by the Minister of Interior Affairs Şükrü Kaya touched upon important points regarding the border smuggling activities in the region. The report is important in that it contains on-site observations about the problems experienced and the measures needed to be taken. As well as being influential in the formation of the Ministry of Customs and Exclusivity and the Customs Enforcement Command and in the regulations such as the Law regarding Smuggling, the report attracted the attention of

Geliş Tarihi:14.03.2022

Kabul Tarihi:30.08.2022

Yayın Tarihi:31.08.2022

Atıf: Gök, S. (2022). İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın sınır illerine ziyareti ve kaçakçılık hakkındaki raporu.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 776-794. Doi: 10.33437/ksusbd.1087466

---

state officials, especially the President and the Prime Minister and affected the legal regulations to be made in this period.

Keywords: Şükrü Kaya, smuggling report, border excursion, southern provinces.

GİRİŞ

1929 yılı dünya ekonomik krizi Türkiye’de derinden hissedilmiştir.¹ Hükümet iktisadi alanda yaşanan sorunların etkisini ortadan kaldırmak için birtakım tedbirler alma yoluna gitmiştir. Bu kapsamda devlet bütçesinde gelir gider dengesinin sağlanabilmesi için giderleri azaltıcı, gelirleri artırıcı tedbirler alınmıştır. Bu amaçla devlet bütçesinde önemli bir kalem olan gümrük gelirlerini artırma tedbirlerine ağırlık verilmiştir (Rıfki, 30 Teşrinisani 1931; Milliyet, 16 Kânunusani 1931; Cumhuriyet, 13 Teşrinisani 1931). Hükümet, gümrük gelirlerinin tüketicisi olan kaçakçılığı (Gözcü ve Çakmak, 2019: 684-685) engellemeye yönelik tedbirleri bu kapsamda önceliklerden biri olarak gündemine almıştır (Mahmut, 16 Teşrinisani 1931). Bunu gerçekleştirmek için gümrük gelirinin azalmasında önemli rol oynayan sınır kaçakçılığına karşı yeni adımlar atmaya karar vermiştir.² Kaçakçılıkla mücadelede hareket tarzının belirlenmesi ve yapılacak kanuni düzenlemelerin ön hazırlıklarını yapması için CHP içerisinde 1 Aralık 1931 tarihinde Fırka Maliye Tetkik Komisyonu adıyla bir inceleme komisyonu kurulmuştur.³ Ayrıca yine bu kapsamda kaçakçılıkla ilgili yürütülecek tüm çalışmalara esas teşkil etmek üzere İçişleri Bakanı Şükrü Kaya kaçakçılığın yoğunlukla yaşadığı yerleri içine alacak şekilde yaklaşık bir aylık inceleme gezisine 7 Kasım 1931 tarihinde çıkmıştır. Kaçakçılığa karşı alınacak tedbirler sadece kara sınır hattı ile sınırlı olmayıp kıyı kesimlerini de kapsayacağından gezi planlanması bu doğrultuda yapılmıştır. Amaç bizzat yerinde yapılacak inceleme ve görüşmelerle kaçakçılık konusuna sağlıklı teşhisler yapılması ve gümrüklerde devlet hazinesinde zarara yol açan suiistimallerin önüne geçilmesidir. (Milliyet, 7 Kanunuevvel 1931).⁴

---

¹ Ekonomik krizin Türkiye üzerindeki olumsuz etkileri için bkz. (Nadi, 6 Teşrinisani 1931; Kadri, 4 Teşrinisani 1931).

² Gümrük gelirlerini azaltan kaçakçılığın zararları için bkz. (Nadi, 15 Kanunuevvel 1931; Asım, 9 Kanunuevvel 1931; Rıfki, 19 Teşrinisani 1931; Hakkı, 24 Teşrinisani 1931; Hakkı, 26 Birinci Kânun 1931; Hakkı, 27 Birinci Kânun 1931); Türkiye’de 1930 yılına kadar kaçakçılıkla yapılan mücadele için bkz. (Gözcü ve Çakmak, 2019: 687-689); Yunus Nadi, kaçakçılığın engellenmesi için İstiklal Mahkemeleri’nin yeniden çalışmasını istemiştir (Nadi, 20 Teşrinisani 1931; Nadi, 21 Teşrinisani 1931); TBMM’nde de “cezai tedbirlere müracaatın elzem olduğu, hudut boyunca İstiklâl Mahkemeleri kurulacak olursa kaçakçılığın kati olarak önüne geçileceği” dillendirilmiştir (Cumhuriyet, 25 Teşrinisani 1931); Rüşumat Umumi Müdürü İhsan Rifat Bey, yapılan incelemeler neticesinde gümrük gelirinde görülen azalmanın ithalatın gerilemesinden kaynaklandığını söylemiştir. “Gümrük gelirini azaltan bu durumun umumi buhrandan mütevellit olduğu ve ithalatın azalmasına delalet etmek itibari ile Türkiye’nin lehinde addedilmesi lazım geldiği söylenmektedir” (Milliyet, 20 Kânunusani 1931).

³ (Hakimiyet-i Milliye, 2 Birinci Kânun 1931); Bu yönde bir komisyon kurulması gerektiği basında dillendirilmiştir (Nadi, 13 Teşrinisani 1931); 15 kişiden oluşan bu komisyonun kurulması için seçim yapılmıştır. Komisyon Mazhar Müfit, Refik Şevket, Faik, Haydar Reşit, Hasan Fehmi, Cemal, Rasih, Rahmi, Ali Saip, Abdülmuttalip, İsmet, Tevfik Fikret, İhsan Paşa, Refik ve Ali Rıza Beylerden oluşmuştur. Komisyon seçimle Fırka Maliye Tetkik Komisyonu başkanlığına Hasan Fehmi, mazbata muharrirliğine Hasan Reşit ve kâtipliğine de Ali Rıza Beyleri seçmiştir. Komisyon, her gün sabah saat 10’da toplanarak kaçakçılıkla mücadelede alınması gereken tedbirleri geç saatlere kadar sürdürdüğü toplantılarla tespit etmiştir. Belirlen tedbirler hızlı bir şekilde uygulanacaktır. Komisyon toplantılarına diğer grup azaları ve görüşülen konularla ilgili uzmanlar da katılıp, görüşlerini dile getirebilmiştir. Komisyon ihtiyaç halinde ilgili görevlileri davet ederek gerekli bilgileri almıştır. Toplantılara Maliye ve İktisat Bakanları da katılmıştır. Bkz. (Milliyet, 2 Kanunuevvel 1931; Milliyet, 7 Kanunuevvel 1931; Milliyet, 23 Teşrinisani 1931).

⁴ Gezi öncesinde yapılan çalışmalarda devlet gelirlerinin azaltan en önemli faktörlerden bir tanesinin kaçakçılık olduğu tespit edilmiştir. İnceleme gezisi bu kapsamda planlanmıştır. “Gümrük başmüfettişi Raif Bey gelen müstacel bir emir üzerine Ankara’ya hareket etmiştir. Raif Bey’in bu çağrılışı gümrüklerde son yapılan teftişatla alakadar görünmektedir. Gümrüklerin varidatı son zamanlarda mütemadiyen azalmaktadır. Bu azalmada dünya iktisadi buhranı müessir olduğu kadar adedi gittikçe artan kaçakçılık vakaları da amildir. Raif Beyden bu hususta malumat isteneceği anlaşılmaktadır” (Milliyet, 6 Mayıs 1931).

SINIR BÖLGELERİNE YÖNELİK İNCELEME GEZİSİNİN BAŞLAMASI

Şark illerine bir inceleme gezisi yapacak olan İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey⁵ 5 Kasım 1931 tarihinde yolculuğa başlayacağı İstanbul'a gelmiştir (Vakit, 5 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 5 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 6 Teşrinisani 1931). İçişleri Bakanı Toros ekspresine eklenen özel bir vagonla ilk durağı olan Malatya'ya hareket etmiştir (Cumhuriyet, 7 Teşrinisani 1931). Gezide Şükrü Kaya'ya Eskişehir'de katılacak olan Umum Jandarma Kumandanı Kazım Paşa⁶ ile Kütahya Milletvekili ve Hakimiyet-i Milliye gazetesi Yazı İşleri Müdürü Naşit Hakkı Bey,⁷ (Hakimiyet-i Milliye, 9 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 9 Teşrinisani 1931) gazeteci milletvekillerinden olup gezinin gerçekleşeceği bölge hakkındaki yazıları ile dikkat çeken Siirt Milletvekili ve aynı zamanda Milliyet gazetesi sahibi ve başyazarı Mahmut Bey⁸ ile Kalemi Mahsus Müdürü Ekrem Bey eşlik etmiştir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın gezisine Birinci Umumî Müfettiş İbrahim Tali Bey,⁹ Elâziz'de (Elâzığ) katılmıştır. Gezinin planlaması şu şekilde yapılmıştır: Şükrü Kaya'nın ilk durak Malatya olacaktır. Malatya'da iki gün kaldıktan sonra Elâzığ'a gidilecektir. Bakan, buradaki incelemelerine Dersim ve çevresini de dahil edecektir. Elâzığ'dan, Ergani üzerinden Diyarıbekir'e (Diyarbakır) daha sonra sırasıyla Mardin, Siirt, Urfa, Maraş, Ayıntap (Gaziantep), Adana, Mersin, Silifke'ye gidilecektir. Şükrü Kaya Bey, buradaki incelemelerini bitirdikten sonra İzmir ve çevresine giderek incelemelerini tamamlayacak ve sonrasında Uşak, Afyon, Eskişehir üzerinden Ankara'ya dönecektir (Milliyet, 7 Teşrinisani 1931).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Bey'i İstanbul'dan Vali yardımcısı Fazlı Bey, Polis Müdürü Ali Rıza Bey, vilayet ve belediye erkânı, basın temsilcileri ve kalabalık bir topluluk uğurlamıştır (Milliyet, 8 Teşrinisani 1931; Vakit, 8 Teşrinisani 1931).

---

⁵ Mehmet Şükrü Kaya Bey, 1883 yılında İstanköy'de doğdu. Farklı devlet kademelerinde idarecilik yaptıktan sonra Lozan Konferansında danışmanlık ve İzmir Belediye Başkanlığı yaptı. II. Dönemde Menteşe (Muğla) Milletvekili olarak TBMM yer aldı. III., IV., V. Dönem Muğla Milletvekili oldu. 2. Hükümette Tarım Bakanlığı (22 Ağustos 1924-22 Kasım 1924), 3. Hükümette Dış İşleri Bakanlığı (22 Kasım 1924-3 Mart 1925) ve 5., 6., 7., 8. 9. Hükümetlerde 11 yıl İç İşleri Bakanlığı (1 Kasım 1927-11 Kasım 1938) yaptı (TBMM Albümü, 280); Yeni yönetimin ideolojik şekillenmesinde, siyasi ve idari yapılanmada ve altı Ok'un uygulanmasında önemli bir rol oynamıştır. Şükrü Kaya, Kemalizm'in içeriği konusunda, demokrasi, halkçılık, laiklik ve devletçilik görüşleriyle ön plana çıkan isimlerdendir. Detaylı bilgi için bkz. (Solak, 2010).

⁶ Kâzım Orbay 1886'de İzmir'de doğdu. Küçük yaşlardan itibaren asker olmak istemiş, bu yönde eğitim almıştır. Hareket Ordusu, Balkan Savaşlarına katılmıştır. Enver Paşa'nın kız kardeşi ile evlenmiş ve I. Dünya Savaşı boyunca en yakın isimlerden biri olmuştur. Millî Mücadelede farklı askeri birimlerde görev yapmıştır. 30 Temmuz 1930 tarihinde Jandarma Genel Komutanlığına atanmıştır. 1937 Dersim İsyanının bastırılmasında görev almıştır. 12 Ocak 1944 tarihinde Türkiye'nin 3. Genelkurmay Başkanı olmuş, bu görevi 6 Temmuz 1950 tarihine kadar yürütmüştür. Kurucu Meclis Başkanlığı görevlerinde bulunduktan sonra 1964 yılında ölmüştür (Baş, 2 Temmuz: 1-6).

⁷ Naşit Hakkı Uluğ (Mustafa Naşit Uluğ) TBMM IV. ve V. Dönem Kütahya Milletvekili. Hakimiyet-i Milliye gazetesi Yazı İşleri Müdürü, Türk Matbuat Cemiyeti Kurucu Üyesi ve Genel Sekreterliği, Hilâl-i Ahmer, Himâye-i Etfal ve Tayyare Cemiyeti Kurucu Üyesi, Ankara Belediye Meclis Azası (TBMM Albümü, 275).

⁸ Mahmut Soydan (1883-1936), TBMM II., III., IV. ve V. Dönem Milletvekili. Hakimiyet-i Milliye, Milliyet ve Tan Gazetesi Müdürlüğü ile Başyazarlığı, 1924'te kurulan İş Bankası'nın genel müdürlük görevini 1936 yılında ölünceye kadar sürdürmüştür (Kızılkaya, 2020).

⁹ İbrahim Tali Öngören (1875-1952), 1893 yılında Askeri Tıp Fakültesini bitirdi. Çeşitli askeri hastanelerde görev yapıp Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşlarına katıldı. TBMM II., III., V., VI. ve VII. Dönem Diyarbakır ve IV. Dönem İstanbul Milletvekili. Birinci Umumî Müfettişlik kurulduktan yaklaşık altı ay sonra Diyarbakır Milletvekili iken bu göreve atandı. Birinci Umumî Müfettişlik görevini beş yıl boyunca sürdürdü. İbrahim Tali Bey, daha sonra 18 Mart 1934 tarihinde, yeni kurulan İkinci Umumî Müfettişliğine yani Trakya Umumî Müfettişliğine atanarak bir yıl boyunca bu görevi yürüttü (Koçak, 2003: 81-83); Umumî Müfettişlikler için bkz. (Koçak, 2003; Özmen, 1947; Bulut, 2015:83-110).

Gezinin İlk Varış Noktası Malatya

Heyet üyeleri 9 Kasım'da Malatya'ya varmıştır.¹⁰ Şükrü Kaya başkanlığındaki komisyon üyeleri il merkezinde gerekli incelemelerden sonra ikinci günü kazalara ayırmıştır.¹¹ Bakan ve beraberindeki heyet Malatya'da Alay karargâhını ve okulları gezip resmi görevliliklerle toplantılar düzenledikten sonra ertesi gün Malatya Valisi, CHP İl Başkanı ile birlikte Arapkir ve Kemaliye'ye geçmişlerdir. Heyet, Arapkir'de hükümet, belediye ve CHP teşkilatını ziyaret etmiştir (Son Posta, 12 Teşrinisani 1931; Milliyet, 12 Teşrinisani 1931). Şükrü Kaya, Fırat nehri üzerindeki inşaatı ilerlemiş olan 351 metrelik büyük demiryolu köprüsü ile 160 metrelik şose köprüsünü gezip, yoldaki inşaat çalışanlarının durumunu ve yaşadıkları ortamı inceledikten sonra Elâzığ'a geçmiştir.¹² İçişleri Bakanı, buraya gelir gelmez Elâzığ ile Dersim arasındaki önemli kazaların teftişine başlamıştır (Milliyet, 16 Teşrinisani 1931). Şükrü Kaya Bey, heyetteki İbrahim Tali Bey, Kazım Paşa, Yedinci Kolordu Kumandanı Kenan Paşa, Fırka Kumandanı Osman Paşa, Siirt Milletvekili Mahmut Bey, Elâzığ Valisi Nizameddin Bey ve gazetecilerle birlikte Hozat, Mazgirt, Çemişgezek ve Pertev'e gitmişlerdir (Cumhuriyet, 16 Teşrinisani 1931). Yol çalışmaları devam ettiğinden heyet üyeleri seyahatin bir kısmını at sırtında gerçekleştirmiştir. Bakan, bölgede yaşayan halkla, aşiret bireyleriyle bire bir görüşme imkânı bulmuştur. "Halk ve aşiret mensupları hükümetin kurtarıcı elinin bu mıntıkaya uzanarak cumhuriyetin feyizlerinden istifadeleri imkanını rica etmişler" ve Dersimli haydutlardan kaynaklanan asayiş ihlal edici faaliyetlerinin engellenmesini istemişlerdir.¹³

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya ve yanındaki heyet üyeleri eski Dersim bölgesinde ve çevresinde yaptıkları teftişlerin sonuçlarını Elâzığ'da yaptıkları toplantıda da detaylıca gözden geçirip alınması gereken tedbirleri görüşmüşlerdir.¹⁴ İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'nın başında bulunduğu komisyonu Elâzığ'da uğurlamaya birçok Dersimli aşiret reisi gelmiştir. Bunlarla yapılan görüşmeden sonra Şükrü Kaya Elâzığ'dan Diyarbakır'a geçmiştir (Milliyet, 21 Teşrinisani 1931). Dersim bölgesine yönelik yapılan

---

¹⁰ (Cumhuriyet, 11 Teşrinisani 1931); Heyette yer alan Mahmut Bey Malatya'ya varış yolculuğunu şu şekilde aktarmıştır: "Üç gündür demiryolu üzerinde Anadolu'nun içerilerine gidiyoruz. İşte şimdi saat 16'da Malatya'ya vardık. Vali, belediye reisi, Halk Fırkası reisi ve daha bazı zatlar Dâhiliye Vekilini bir saatlik mesafeden karşıladılar. Orta Anadolu'nun sarp yollarını, ıssız ve kuru sahalarını bir daha gördükten, buralarda adi vesaitle seyahat etmenin müşkülâtını düşündükten sonra insan cumhuriyetin şimendifer politikasını daha ziyade seviyor ve ona sarılıyor..." (Milliyet, 10 Teşrinisani 1931).

¹¹ "Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya Bey refakatinde Umum Jandarma Kumandanı Kazım Paşa ile Siirt mebusu Mahmut ve kalemi mahsus müdürü Ekrem Beyler olduğu halde bugün Malatya'ya muvasalat etmişlerdir. Vekil Bey, hükümette memurları kabul ederek mesai ve faaliyetleri etrafında izahat almışlar, Belediyede şehir işleri hakkında malumat edinmişlerdir. Bundan sonra Postaneyi teftiş etmişler, müteakiben C. H. Fırkası merkezini ziyaret etmişlerdir. C. H. Fırkası merkezinin bulunduğu Gazi Hazretlerinin yüksek adını taşıyan büyük caddenin ortasında elektrikle safa geldiniz yazılıydı.

Fırkada şehrin su meselesi etrafında Vilayet heyeti reisi ve azasıyla hasbıhal yapan Vekil Bey su işi ile elektrik şirketinin meşgul olmasını ve Belediye, idarei hususiye ve bankaların müzaheretleriyle bu işi başarmasını tavsiye etmişlerdir. Vekil Bey akşam yemeğini Malatyalıların sofrasında yiyecek, yarın kazalarla meşgul olacaktır. Malatya'da kısa bir gezip, şehirde imar ve inkişaf faaliyetinin canlandığını göstermektedir" (Cumhuriyet, 11 Teşrinisani 1931; Milliyet, 11 Teşrinisani 1931).

¹² "Elâzizliler, Vekil Beyi, Malatya caddelerinden itibaren hararetli bir surette karşılamışlardır. Şükrü Kaya Bey, doğruca hükümet dairesine gitmişler ve burada memurları ve şehir mümessillerini kabul etmişlerdir. Bilahare hükümet devairi ile adliye dairesini ziyaret etmişlerdir. Bundan sonra belediyede belediye meclisi azaları ile şehrin planı, su ve elektrik işleri üzerinde görüşmüş ve bilhassa plân meselesi üzerinde azaları tenvir etmişlerdir" (Milliyet, 14 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 14 Teşrinisani 1931).

¹³ (Hakkı, 18 Teşrinisani 1931; Milliyet, 16 Teşrinisani 1931; Milliyet, 18 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 17 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 18 Teşrinisani 1931); Dersim bölgesinde yaşanan olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik atılacak adımlar için bkz. (Mahmut, 11 Kânunuevvel 1931); İçişleri Bakanını bu gezisi ve sonrasında hazırlanan rapor için bkz. (Köse, 2021: 339-363).

¹⁴ "Dersim vukuatı, Dersim isyanları artık tekerrür edemez. Cumhuriyetin kudreti ve tedbirleri buna manidir. Mevzuu bahis şikayetler; münferit soygunculuklara aittir. Bunların önüne geçmek için de tertibat yapılıyor. Dâhiliye vekili icap eden talimatı verdi, tedbirleri aldırdı. Dersim'i daha yakından ve içinden görmek seyahat programına dahildir. Bu asi dağlarda tahassun etmiş olan halk ile temas ettikten, onların vaziyet ve ihtiyaçlarını anladıktan sonra daha geniş mikyasta islahat tedbirleri alınabilir" (Mahmut, 22 Teşrinisani 1931).

tespitler ve yapılan görüşmeler bu tarihten sonra yapılacak kanuni düzenlemeler üzerinde etkili olmuştur.¹⁵

Bakan, Diyarbakır'da kurumları denetlemiş ve ilin genel durumunu incelemiştir. Diyarbakır'da gündemdeki konulardan biri de kaçakçılığın engellenmesine yönelik alınması gereken tedbirler olmuştur. Şükrü Kaya bu amaçla önemli incelemeler yapmıştır (Cumhuriyet, 24 Teşrinisani 1931). Şükrü Kaya, Diyarbakır'da ticaret erbabı ile genel durum çerçevesinde uzun görüşmeler gerçekleştirmiş, özellikle yapılan kaçakçılık olayları hakkında detaylı bilgiler almıştır.¹⁶ Heyet, buradan Siirt'e gidip orada iki gece kaldıktan sonra tekrar Diyarbakır'a dönmüştür (Milliyet, 23 Teşrinisani 1931). Şükrü Kaya yanındaki heyet ile birlikte 26 Kasım Perşembe günü öğleden sonra Diyarbakır'dan Mardin'e gitmiştir.¹⁷ Bakan, Mardin'de çevre kazalara gitmeye gerek duymamış, ilin genel asayışı, halkın ihtiyaçları ve kaçakçılık durumunu incelemiştir.¹⁸ Şükrü Kaya, kaçakçılık yolları üzerinde bulunan Mardin şehrinin tanınmış kişi ve tüccarları ile görüşüp, halkı dinlemiş, şikâyeti olanlardan detaylı bir bilgilendirme almıştır (Hakimiyet-i Milliye, 26 Teşrinisani 1931). İçişleri Bakanı Mardin'de Suriye ile olan 350 km'lik sınır boyunca kaçakçılık ağları ile örüldüğünü ve Güney sınırlarında yapılan kaçakçılık olaylarının bütün Türkiye'yi içine alacak potansiyelde olduğunu tespit etmiştir.¹⁹

Şükrü Kaya ve yanındakiler Mardin'den Siirt'te geçmiş ve bir gece kaldıktan sonra cuma günü saat on dörtte Diyarbakır'a hareket etmiştir (Milliyet, 29 Teşrinisani 1931). Diyarbakır'dan da gün doğmadan başlayan yolculukla Siverek'e gelmişlerdir. Bakan, Hükümet konağında şehrin ihtiyaçları,

¹⁵ Dersim ile ilgili yapılan düzenleme ve görüşmeler için bkz. (TBMM Zabıt Ceridesi, D. V, C. 7: 175-181; Düstur, 1955: 151-152; Resmî Gazete, 2 Kânunusani 1936:5892-5893; Resmî Gazete, 16 Kânunusani 1936: 5941-5943; Uluğ, 1939; Beşikçi, 1992).

¹⁶ Diyarbakır'da ticaretle uğraşan kesimler kaçakçılık olaylarından oldukça rahatsızdır. "Cenup hududumuz arkasında ekseriyetle Ermeni kolonileri tarafından idare edilerek kurulmuş olan geniş kaçakçılık şebekesi... Hudut boyundaki Ermeni kolonileri kaçakçıları kuvvetle himaye ederek eşyası yakalanan kaçakçıya yeniden kredi açıyorlar, mal veriyorlar. Ve: 'Bunu sat ve bedelinden ikisinin de parasını birden verirsin' diyorlar, Bugün Türk tacirleri dünyayı saran büyük iktisat buhranının sadamelerine büyük kanaatkârlık ve fedakarlıkla mukavemete çalıştıkları halde hududumuzun alt başındaki Ermeni kasabalarında kaçakçılıkla keselerini dolduranlar, Akdeniz'in güzel sahillerinde hayatlarını zevk safa içinde geçirmektedir..." (Milliyet, 24 Teşrinisani 1931).

¹⁷ Mardin ili gelecek olan misafirleri için epey bir hazırlık yapmıştır. "Vekil Bey, vilayet hududu olan Seyhan'da vali, vilayet erkânı ve birçok zevat tarafından istikbal olunacaktır. Şehir methalinde memurin müessesatı resmîye ve hususîye ile halk, esnaf, tüccar ve rüesayî ruhaniye ile ayrıca merasimi ihtiramîyeyi ifa etmek üzere kıtaat askerîye ve polis, jandarma müfrezeleri tarafından pek parlak bir suretle karşılanacaktır. Şehir bayraklarla donanmıştır. Gece mektepler tarafından fener alayları yapılacaktır. Şehrin methalinde ve hükümet önünde iki takı zafer kurulmuştur. Mardin halkı sevinç içindedir. Vekil Bey şerefine belediye tarafından kırk kişilik bir ziyafet verilecektir. Vekil Bey, cuma sabahı vilayetimizin Savur kazasını ve akşamı Midyat'ı cumartesi sabahı Midyat'tan hareketle Cizre'ye gidecek orada öğleyin kalarak ikinci zamanı Midyat'a avdet edecektir. Şükrü Kaya Beyin Mardin'e avdeti günü henüz belli değildir. Avdetinde istikbalde olduğu gibi merasimle teşyi edilecektir" (Cumhuriyet, 27 Teşrinisani 1931; Milliyet, 27 Teşrinisani 1931).

¹⁸ Mardin'de kaçakçılığın ne kadar etkili olduğu için bkz. (Hakkı, 3 Kânunusani 1932, Hakkı, 29 Teşrinisani 1931). Kaçakçılık konusunda aynı sıkıntılar doğu Anadolu bölgesinde de yaşanmıştır. Bkz. (Köse, 2020:1556-1588)

¹⁹ Suriye sınırında kaçakçılık faaliyetlerini kolaylaştıran faktörler için bkz. (Gözcü ve Çakmak, 2019: 690-692); Şükrü Kaya, yaptığı incelemeler sonucunda Mardin'de kaçakçılık açısından iç açıcı olmayan bir durumun söz konusu olduğu tespit etmiştir. "...Mardin vilayetine cenup hududunun 350 kilometrelik kısmı isabet ediyor. Hududun altında kaçakçılıkla kurulmuş ve inkişaf bulmuş olan Kamışlı, Andivar, Karamanlı ve Resulâin gibi büyük müstamereler Mardin vilayetinden memleketin içine, Siirde, Vana, Bitlis'e, Diyarıbekir ve Elizize kadar kaçak eşya sokmaktadırlar. Dâhiliye Vekili tetkikatı esnasında bu kaçakçılığın ne gibi yollar takip ettiğini ve bunların men'i etrafında ne gibi tedbir alınması lazım geldiğini tetkik etmiştir. Mardin'de ticaret sönmüş ve kaçakçı köylerine intikal etmiş gibidir. Bilhassa bohçacı kadınlar kaçak eşyanın satılmasını teşvil etmektedirler. Kaçağı tutan ve tutturanlara kanun mucibince verilmesi lazım gelen ikramiyelerin uzun boylu merasime bağlı olması faydayı tahdit etmektedir. Onun için kaçak ihbarı azdır. Bu gecikmeye sebep olan kanun kayıtlarının çabuk tashih ve tadiline teşebbüs edilmesi lüzumludur.

Gümrüklerde kaçağa karşı büyük bir hassasiyet göstermek ve bu teşkilatı sık sık teftiş ve murakabe ederek, yeni gümrük teşkilatını faydalı bir tekilde çalıştırmak lazımdır. Mardin ticareti kaçakçılığın yüzünden sönmektedir. Buna mukabil Kamışlı 400, Amuda 150, Andiver 100, Karmanh 150, Resulâin 350 evli oldukları halde birer kaçak merkezi olmuştur. Hudut boyunda bu kasabaların teşkil ettiği şerit üzerinde yaşayan Ermeniler Türk iktisadının ve ahlakını tahrip müzaheretler görmüşlerdir" (Milliyet, 29 Teşrinisani 1931).

genel asayiş durumunu incelemiş, halkın merkezdeki aileler arası rekabetlere yönelik şikâyetlerini dinlenmiş ve yolda Hilvan kazasına uğradıktan sonra üç gün kalacakları Urfa'ya gitmiştir.²⁰

Şükrü Kaya, Urfa'da asayiş, emniyet ve kaldığı süre zarfında şehir ile ilgili işlere bakmıştır. Hükümet konağında tüccarlarla toplantı yaparak kaçakçılık hakkında detaylı bilgi alıp konu ile ilgili incelemeler yapmıştır. Urfa'nın ova köylerini ve Jandarma karakollarını denetlemiş, köylülerin yaşam tarzını bizzat yerinde görmüştür. Şükrü Kaya, Urfa'da gerçekleştirdiği üç günlük faaliyetlerin değerlendirmesini yanındaki heyet ile birlikte son bir kez daha kalacakları Vali konağında yapmıştır. Bakan, 1 Aralık sabahı Antep'e gitmek için Urfa'dan ayrılmış, yolları üstündeki Suruç'a da uğramıştır.²¹ Şükrü Kaya, aynı günün akşamında Antep'e varmıştır. Belediye tarafından şerefine bir ziyafet verilmiştir (Cumhuriyet, 3 Kanunuevvel 1931; Milliyet, 3 Kanunu evvel 1931). Ertesi gün Kilise, giderek kaçakçılık hakkında gerekli incelemelerde bulunup, tekrar Antep'e dönmüştür. Bir gün sonra da Fevzi Paşa, İslâhiye yolu üzerinden Adana'ya gidecektir (Milliyet, 3 Kanunu evvel 1931; Milliyet, 5 Kanunu evvel 1931).

İçişleri Bakanı 3 Aralık'ta İslahiye'de kaçakçılık durumunu inceleyip geceyi Fevzipaşa'da geçirmiştir. Bakan, Fevzipaşa'da Antep, Maraş ve Cebelibereket illeri ile birlikte üç komşu ili ilgilendiren işleri incelemiştir. 4 Aralık'ta Osmaniye ve Ceyhan'da halkla görüştüktan sonra Adana'ya gitmiştir. 5 Aralık'ta güney sınırında yapmış olduğu incelmelerin genel bir değerlendirmesinden sonra Adana'da temaslarda bulunup Erzin'e gidecektir (Cumhuriyet, 6 Kanunuevvel 1931; Milliyet, 6 Kanunuevvel 1931).

KAÇAKÇILIK RAPORU VE HAZIRLANMA SÜRECİNDE YAŞANILAN GELİŞMELER

İnceleme gezisinin güney hudut bölgelerine yönelik aşamasının başlaması ile birlikte yerinde yapılan tespitlerin de etkisi ile hem heyetin hem de basının gündemini gezinin de asıl amacını oluşturan kaçakçılık daha fazla yer almıştır.²² Yerinde yapılan incelemeler ve görüşmeler neticesinde elde edilen sonuçlar heyette yer alan isimlerle birlikte değerlendirilmiştir. İçişleri Bakanı, yaptığı inceleme hakkında bu yöntemle edilen bilgileri Başbakanlık makamına gönderdiği yazılarla aralıklarla bildirmiştir. Fakat yapılan tespitleri ve alınması gereken tedbirleri kapsayan asıl raporun hazırlanması devam etmiştir. Raporun ana konusu kaçakçılıktır. Rapor, kaçakçılığın önüne geçmek için alınması gereken tedbirleri belirleyecek olan Fırka Maliye Tetkik Komisyonunun çalışmaları için de esas oluşturacaktır (Milliyet, 24 Teşrinisani 1931). Şükrü Kaya yerinde yapılan tespitlerle gördüğü aksaklıklar konusunda Başbakanlığa yazılar yazmış, tedbir alınması gereken noktaları vurgulamıştır. Örneğin 22 Aralık 1931 tarihinde 1/2906 sayılı bir yazı ile Başbakanlık makamına gönderdiği yazıda; Şark vilayetlerindeki askeri ve jandarma birliklerinden terhis ve yiyecek, içecek veya malzeme sağlayıp, er kabilelerini taşıyan trenlerden kaynaklanan sorunlara değinmiştir. Erlerin yollarda özellikle Halep'e bağlı Müslimiye istasyonunda satın aldıkları önemli miktarda kaçak eşyayı naklettiklerini ve bu suretle önemli miktarda dövizin Suriye'ye gittiğini tespit ettiğini belirtmiştir. Hatta kaçakçılığı meslek edinenlerin bu çeşit askerlerden çok miktarda kaçak eşya nakletmek için yararlandıklarını farklı

²⁰ "...Urfalılar misafirleri Garp köprüden itibaren karşıladılar. Şehir donanmıştı. Şehir muzikası, halk ve asker gecenin hululüne rağmen Vekil Beyi şehrin kenarında istikbal etti. Burada umumi vaziyetin tetkiki için üç gün kalınacaktır" (Milliyet, 30 Teşrinisani 1931).

²¹ Şükrü Kaya Urfa ile Suruç arasında güney hududuna bakan bir tepenin üzerinde 1929 yılında bir eşkıya saldırısında şehit düşen Jandarma Ahmed'in abidesini yolda ziyaret etmiştir. "Dâhiliye Vekili Bey şehit Ahmed'in mezarına bir çelenk koydu. Mezarın başına köylüler toplanmıştı. Mezarın yanındaki şehit Ahmed'in karakolunun efradı selam duruyordu. Vekil Bey çelenği korken kısa ve müessir bir hitabe irat ederek dedi ki: 'Ahmet seni ve seninle beraber bütün şehit Ahmetleri, şehit Mehmetleri hürmet ve muhabbetle selamlarım. Türk milletinin huzur ve rahatı için esirgemedim döküğünüz temiz, genç ve cömert kanlarınız yurtta sükûnun, hudutta sulhun düşmez kalelerinin harcı olmuştur. Türk'ün vazifesi seni unutmamaktır. Sizin esirgemediğiniz asil kanlar Türk'ün yuvalarını korumaktadır...'

Vekil Bey şehit Ahmet karakolundan ayrılarak Suruç'a geldi halk tarafından hararetli bir surette karşılandı. Suruç'un tetkikinden sonra hududa hareket etti" (Milliyet, 2 Kanunuevvel 1931).

²² "Ateş bacayı sarmıştır. Mevcut teşkilat ile bu yangın söndürülemez. Kaçakçılığa karşı yeni bir teşkilat, yeni bir sistem ile yürümek lazımdır. Vakıa birçok teşkilat, tertibat vardır; fakat bunlar muayyen bir merkeze, şiddetli bir disipline tabi olmadığı için hiçbir faydesi olmuyor. Bu noksanı ikmal etmek lazımdır. Her günün zaruretleri ve her gün yapılan tetkikat; hükümeti radikal bir karara sevk edecektir" (Mahmut, 15 Teşrinisani 1931).

kaynaklardan teyit ettiğini vurgulamıştır. Bununla birlikte Suriye sınırları içerisinde erler arasına sokulan propagandacıların da kaçak eşya alınmasını teşvik ettikleri anlaşılmıştır. İçişleri Bakanı kaçakçılığın engellenmesi için her alanda alınması gereken tedbirler arasına bu konunun da dahil edilmesini istemiştir.²³

Şükrü Kaya'nın sınır boyunda gezisi devam ederken Ankara'da CHP Hükümetinin kaçakçılık konusunda atacağı adımları belirlemek için yaptığı çalışmalar belli bir aşamaya gelmiştir. Başbakan İsmet İnönü makine başında hemen cevap beklediğini söylediği 28 Kasım 1931 tarihli telgrafta İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'ya yeni tedbirlerin alınmasından sonra özellikle kaçakçılığın iktisadi ve mali yönünün daha net ortaya çıktığını belirtmiştir. Başbakan, Şükrü Kaya'ya mecliste kaçakçılığın ortadan kaldırılması için tedbirlere öncelik verilmesi yönünde güçlü bir iradenin olmasından dolayı gezideki izlenimlerinden yola çıkarak hemen önerebileceği teklif ve tedbirlerin olup olmadığını sormuştur. İçişleri Bakanı Urfa'dan cevap olarak gönderdiği telgrafta; aldığı emir ve talimat üzerine kaçakçılık konusu ile meşgul olduğunu belirtmiştir. Kaçakçılığın içerdeki ve dışardaki tertibatı, kaçakçılık yolları, muhafaza ve denetleme teşkilatının durumu, kanuni mevzuatın kaçak eşya ve kaçakçılık açısından sahadaki yansımaları ve illerdeki uygulamasına etkisi yaptığı incelemenin ana konusunu oluşturmaktadır. Ayrıca Suriye sınırına ait incelemelerinin sonuçlarını ancak Antep ve İslahiye'ye gittikten ve incelemelerini tamamladıktan sonra Aralık ayının başında Adana'dan arz edeceğini belirtmiştir (BCA. 030.10.180.244.5., 1-3).

Şükrü Kaya'nın Kaçakçılık Hakkında Hazırladığı Raporu Ankara'ya Göndermesi

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Başbakanlığa güney sınırları ve kaçakçılık ile ilgili hazırladığı ve çalışmamızın da konusunu teşkil eden asıl raporu 5 Aralık 1931'de göndermiştir.²⁴ Raporun Ankara'ya ulaşması Şükrü Kaya'nın gezinin sonraki aşamalarını oluşturan Akdeniz kıyıları ve İzmir çevresine gidememesi durumunu ortaya çıkarmıştır (Milliyet, 7 Kânunuevvel 1931). Çünkü Başbakan İsmet İnönü, gönderilen kaçakçılık hakkındaki rapordan çok yararlandığını ve yapılacak kanuni düzenlemelerle ilgili yürütülen sürece katkı vermesi için Şükrü Kaya'yı acil olarak Ankara'ya beklediğini bildiren telgrafı 6 Aralık 1931 tarihinde gece yarısı göndermiştir.²⁵ Başbakan telgrafında parti bünyesinde oluşturulan Fırka Maliye Tetkik Komisyonu çalışmalarında raporu dikkate alarak faydalandığını, yürütülen çalışmalarda bulunmak için kendisinin veya Jandarma Umumi Kumandanı Kazım Paşa'nın Ankara'da bulunması gerektiğini bildirmiştir. Şükrü Kaya verdiği cevapta "İttihaz buyrulacak saik ve müessir tedbirlerle kaçakçılığa karşı muvaffak olacağımızı ve memleket için en faydalı mali ve iktisadi bir politika takip buyuracağınız muhakkaktır. Emri Devletleri üzerine üç saat sonra kalkacak olan Toros suret katarı ile hareket ederek salı günü Ankara'da bulunacağını" ve Kazım Paşa ile berber geleceğini belirtmiştir (BCA. 030.10.12.73.25., 1-3).

İçişleri Bakanı'nın geri çağırılmasında özellikle kaçakçılık için acil olarak alınması gereken tedbirler etkili olmuştur. Şükrü Kaya, 7 Aralık'ta Adana'dan Ankara'ya hareket etmiştir. Konya'dan geçerken istasyonda Vali, Kolordu Kumandanı ve vilayet erkânı tarafından karşılanıp uğurlanmıştır (Milliyet, 8 Kânunuevvel 1931). Bakan ve yanındaki heyet 8 Aralık'ta Adana treni ile Ankara'ya gelmiştir.

²³ (BCA. 030.10.180.244.7); Yine bu kapsamda 12 Aralık 1931 tarih ve 1/2814 numaralı yazı ile 12 Aralık 1931 tarih ve 1/2813 numaralı tezkereye zeyil olarak gönderilen diğer bir yazıda:

"1- Son seyyahım esnasında şark vilâyetlerinde bazı kasaba ve şehirlerde haberciler vasıtasıyla yerleri tespit olunan bazı kaçak depo ve satış yerleri bastırılarak epey kaçak eşya ele geçirilmiştir.

2- Vilayetlerin de eyi haberciler temini ve bunlar vasıtasıyla şehir ve kasaba merkezlerinde ve köylerde kaçak gizleme ve satış yerlerini tespit ederek sık sık ve baskın tarzında taramalarla kaçak mevaddı yakalamalarını ve bu suretle kaçakçılığa karşı şiddetli harekete geçmelerini ehemmiyetle talep ve rica ederim.

3- Vilayetlere ve Birinci Umumi Müfettişliğe yazılmış ve Başvekâleti Celileye, Maliye Vekâletine ve Büyük Erkân-ı harbiye riyasetine arz edilmiştir" (BCA. 030.10. 116.880.18).

²⁴ "Vekil Bey Başvekâlete, cenup vilayetlerinin vaziyeti ile diğer bazı meseleler hakkında mühim bir rapor göndermiştir" (Son Posta, 7 Kanunuevvel 1931); Basında, Şükrü Kaya tarafından kaçakçılığın engellenmesi için alınması gereken tedbirleri kapsayan bir raporun hazırlandığı, bunu ancak gezi dönüşü teslim edeceği ve asıl çalışmaların o zaman yapılacağı haberleri de çıkmıştır. Bkz. (Son Posta, 25 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 25 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 26 Teşrinisani 1931; Cumhuriyet, 7 Kanunuevvel 1931).

²⁵ Ulusal basında Şükrü Kaya Bey'in Ankara'ya geleceği haberleri daha önceden yazılmıştır (Cumhuriyet, 4 Kanunuevvel 1931).

Şükrü Kaya istasyonda Meclis Başkanı Kazım, İsmet İnönü ile bakanlar, milletvekilleri, mülki ve askeri erkân tarafından karşılanmıştır. İsmet İnönü, Şükrü Kaya ile ilk önce Türkiye Büyük Millet Meclisine geçmiştir. Bakan burada bir süre kaldıktan sonra Çankaya'ya giderek Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edilmiş, gezisi hakkında bilgilendirmede bulunmuştur (Hakimiyet-i Milliye, 9 Birinci Kânun 1931; Milliyet, 9 Kânunuevvel 1931).

Kaçakçılık konusunu inceleyen CHP Maliye Tetkik Komisyonu 9 Aralık tarihinde yaptığı toplantısında Ankara'ya çağrılan Başmüfettişlerin verdikleri bilgileri de dinlemiştir.²⁶ Daha sonra İçişleri Bakan'ın kaçakçılık hakkındaki raporunda ileri sürdüğü görüşler çerçevesine görüşmelere devam edilmiştir. Komisyonun toplantılarına Başbakan, İçişleri, İktisat ve Maliye Bakanları da katılmıştır. İçişleri Bakanı tespitlerini ve kaçakçılıkla mücadele için alınması gereken tedbirler hakkındaki düşüncelerini toplantılara katılarak ifade etmiştir (Milliyet, 10 Kânunuevvel 1931; Cumhuriyet, 10 Kanunuevvel 1919; Cumhuriyet, 11 Kanunuevvel 1919).

İçişleri Bakanı 10 Aralık'ta yapılacak olan Bakanlar Kurulu toplantısına katılarak gezdiği illerin genel durumu ve ülkedeki kaçakçılık faaliyetleri hakkında bilgilendirme yapmıştır. Ayrıca Fırka Maliye Tetkik Komisyonu da incelemelerini iletmiştir. Hükümet özellikle kaçakçılıkla mücadele konusunda alınması gerekli olan tedbirleri belirlerken Şükrü Kaya'nın rapor ve görüşleri ile Komisyonunun düşünce ve kararlarından yararlanmıştır.²⁷

Bu dönemde Gümrük ve İhisarlar Vekâletinin kurulması (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 4, C. 5: 106, 136-138; Resmî Gazete, 30 Kanunuevvel 1931:1097), Kaçakçılığın engellenmesi ve takibi,²⁸ gümrük muhafaza memurlarının askerî teşkilâta göre düzenlenmesi (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 4, C. 3: 198- 200; Resmî Gazete, 27 Temmuz 1931: 667-668), Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığının Kurulması (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 4, C. 5:174-176; Resmî Gazete, 12 Kânunusani 1932: 1148) gibi düzenlemelerde Şükrü Kaya'nın kaçakçılık raporu etkili olmuştur.

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, bütün illere kaçakçılarla mücadele kapsamında önemli bir genelge göndermiştir. Bu genelgede son yaptığı gezide gördüğü olaylardan yola çıkarak illerde kaçakçılarla mücadelede birinci öncelik olarak hareket edilmesini bildirmiştir. İl merkezlerinde gönderilen bu genelge ilgili birimlere gönderilmiştir (Milliyet, 23 Kânunuevvel 1931).

Şükrü Kaya'nın Kaçakçılık Hakkındaki Raporu

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, gezisi sırasındaki gözlemleri ve bu doğrultuda kaçakçılık konusunda alınması gereken tedbirlerle ilgili hazırladığı rapor önemli tespitler içermiştir. Bakan, raporunda gözlem ve incelemelerinin sonuçlarını toplayarak;

- 1- Kaçakçılık merkez ve şubelerinin nereler olduğu,
- 2- Kaçağın hangi yollardan, nerelere uzandığı,
- 3- Kaçakçılık yapılan başlıca maddeleri,
- 4- Kaçakçılığın yapılış şekli,
- 5- Kaçakçılığın ülkedeki iktisadi sistem ve ahlaki çöküntü üzerindeki etkileri,

²⁶ Gümrük Başmüfettişlerinden Raif ve Tahsin Beyler Gümrükler Umum Müdürlüğünün daveti üzerine 7 Aralık 1931 tarihinde Ankara'ya gelmişlerdir. Başmüfettişlerin çağrılmasının gümrüklerde yapılacak bazı ıslahat ve alınacak tedbirlerle ilgili olduğu yazılmıştır (Milliyet, 8 Kânunuevvel 1931); Maliye Bakanlığı daha öncesinden gümrük gelirlerinin "son sene zarfında azalması ve kaçakçılığın engellenmesinin çarelerinin belirlenmesi için ahiren Anadolu'da teftişten avdet eden maliye müfettişlerini görevlendirmiştir. Beş altı müfettişten ibaret bir heyet kaçakçılığın sebeplerini, engellenmesini neye mutabakat olduğunu özellikle Antrepo hırsızlıklarını tetkik ederek, neticeyi bir rapor ile hükümete bildireceklerdir" (Milliyet, 28 Şubat 1931).

²⁷ (Asım, 19 Kanunuevvel 1931; Son Posta, 9 Kanunuevvel 1931; Milliyet, 8 Kânunuevvel 1931; Hakimiyet-i Milliye, 9 Birinci Kânun 1931).

²⁸ Kaçakçılıkla ilgili yapılan düzenleme için bkz. (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 4, C. 4: 43-46, 57-72, 80; TBMM Zabıt Ceridesi, D. 4, C. 5: 106, 177-195; Resmî Gazete, 12 Kânunusani 1932:1141-1148).

6- Raporda Muhafaza Teşkilatının yapısı, özellikleri, eksiklikleri, bunların ortadan kaldırılması için yapılması gerekenler, ikramiye şeklinin düzeltilmesi ve muhafaza işleri için yürürlükte olan kanunlarda yapılması gereken değişiklikler hakkında detaylı bilgiler verilmiştir.

Şükrü Kaya, bütün inceleme ve gözlemlerini sonuçlandırarak raporunun en son aşamasında alınması gereken “acil ve esaslı” tedbirleri maddeler halinde tekrar sıralamıştır. Bu kapsamda;

1- Gümrük Muhafaza Teşkilatının merkezden üst makamdan yetkili bir organ tarafından idaresi,

2- Kaçak arama şekillerinin düzeltilmesi,

3- Kaçakçılar hakkında uygulanan ceza hükümlerinin ve bunlar hakkındaki ceza takip yöntemlerinin değiştirilmesi,

4- Kaçakçılık yapabilecek durumda olan “sana’at ve meslek” mensupları hakkında ciddi takipler konulması,

5- Kaçakçılık olaylarını ihbar edenlere verilecek ikramiyelerin hızlı ve kolayca ödenmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması konusunda taleplere yer vermiştir. Bakan, aynı zamanda sınır kaçakçılığının engellenmesi için iktisadi açıdan tedbirler alınması gerektiğini belirterek bunların neler olduğu hakkındaki düşüncelerini de dile getirmiştir (Milliyet, 9 Kânunuevvel 1931).

Kaçakçılık Yöntemleri ve Kullanılan Güzergâhlar

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya’nın 5 Aralık 1931 tarihinde Başbakanlığa gönderdiği raporda ilk önce güney sınır illerinde yapılan kaçakçılığın özellikleri, etkisi ve nedenleri üzerinde durmuştur. Güney sınırında yapılan kaçakçılığın “merkez ve deposu” Suriye’nin Halep şehridir (Hakkı, 16 Birinci Kânun 1931). Bu bölgede sınırın özelliği, Mersin limanının teşkilat ve araç yetersizliği, Türkiye’deki tüccar ve komisyoncuların sermaye ile bilgi eksikliği, demiryollarının uzun ve pahalı olması, batı ve güney illerinde değişimin altın ve gümüş ile yapılması gibi faktörler bu konuda Halebin ekmeğine yağ sürmüştür. Lozan Antlaşmasıyla konulan gümrük tarife kısıtlamalarının kaldırılması ile 1929 yılında gümrük tarife oranlarının artırılmasına yönelik yapılan düzenleme de bu olumsuzlukların etkisini artırmıştır.²⁹ Bu durumdan yararlanan Halep şehri eski önemini kaybetmesinden dolayı uğradığı ekonomik zararlarını kaçakçılıkla telafi ettiği gibi bir ticaret ve sanayi merkezi olmuştur. Halep merkezli kaçakçılık genellikle Ermeni ve Süryani tüccarlar eliyle yapılmıştır. Kaçakçılık gelirleri Suriye sınırında karşılıklı bulunan yerleşim yerlerinin gelişmesini sağlamıştır. Gelişim “eşya depolarında” kendini belirgin bir şekilde göstermiştir (BCA. 030.10.180.244.6. 1-2; Hakimiyet-i Milliye, 30 Teşrinisani 1931). Kaçakçılığı yönlendiren Ermeni ve Süryani unsurların önceden Türkiye’nin güneyinde yaşamış unsurlardan oluşması sınırın her iki tarafında da tüm yönleri ile alana hâkim olmalarını ve kolay iletişim kurmalarını sağlamıştır. Böylece tanışık oldukları unsurlar üzerinden, özelliklerini bildikleri piyasaya yönelik kaçakçılığı yönlendirmişlerdir (BCA. 030.10.180.244.6. 3-4).

Ermeni ve Süryani unsurlar kaçakçılık faaliyetlerini farklı şekillerde yönlendirmiştir;

1- Kaçakçılığın en kolay olanı tren hizmetlileri ve yolculara gündelik olarak yaptırılmıştır. Bu yolla yapılan kaçakçılığın merkezi Müslümiye’dir.

2- Anlaşmalar gereğince her iki tarafta topraklarının var olmasından dolayı sınırdan geçebilen köylülere yaptırılan kaçakçılıktır. Toprakların ekip biçme zamanlarında bu kişilerin sayısı günlük beş bini bulmuştur.

3- Sınırın açık ve muhafazası olmayan kısımlarından mal geçirilerek iç kısımdaki köylülere teslim edilmesi suretiyle yaptırılmıştır.

4- En etkili kaçakçılık yöntemini ise daha çok Trabzon, Samsun, Sivas ve Erzurum gibi illerden gelen kaçakçılar kullanmıştır. Bu da Türkiye içinden veya dışından kaçakçı kervan veya toplulukların bireysel veya 20-50 kişilik gruplar halinde silahlı muhafızlar eşliğinde yaptıkları kaçakçılıktır.

²⁹ Gümrük Tarifelerinde yaşanan gelişmeler için bkz. (Gök, 2021: 155-180).

5- Resmî belge kullanmak suretiyle kamyon gibi nakliye araçları ile yapılan hileli kaçakçılıktır. Dışarıya kamyonla götürülen malın sınırlar dışında gümrük mührüne zarar vermeden veya eşya boşaltıldıktan sonra sanki mal satılmamış gibi sahte mühürle kaçakçılık eşyası ile doldurularak getirilmesidir. Bu yöntem kıyı kesimlerinde kayık ve motorlar tarafından da uygulanmıştır (BCA. 030.10.180.244.6., 4).

6- Hiçbir tertibatın olmadığı İskenderun kıyılarından Mersin ve Adana kıyılarına sandal ve motorla yapılandır (BCA. 030.10.180.244.6., 5).

Kaçakçılığın tüm iç ve dış bağlantıları ile ilgili bilgiler devlet kurumları tarafından detaylı bir şekilde bilinmektedir. Hangi malların hangi merkez ve yollardan ulaştırıldığı konusunda gerekli bilgilere sahiptir. Yapılması gereken kaçakçılığa karşı önleyici tedbirleri alınmasıdır. Kaçakçılık şu güzergahlardan yapılmıştır:

1- Irak İmadiye (Amadiye) Merkezinden: Gevar (Yüksekova), Başkale ve Çölemerik, Beytüşşebap, Gevaş Van,

2- Zaho merkezinden: Şırnak, Eruh, Bervari, Siirt ve Bitlis,

3- Suriye'nin Andiver ve Dirik Merkezlerinden: Şırnak, Bervari, Siirt, Van, Kamışlı merkezlerinden: Midyat, Savur, Silvan, Sason Diyarbakır, Bitlis, Muş, Erzurum,

4- Amude³⁰ ve Karamaniye merkezlerden: Dirik, Diyarbakır, Lice, Çapakçur, Erzurum, Trabzon,

5- Resulayın merkezinden: Viranşehir, Urfa ve Diyarbakır, Osmaniye, Palo, Kiği, Erzincan,

6- Arappınardan: Urfa, Siverek, Elâzığ,

7- Carablustan: Nizip, Behisni (Besni), Malatya,

8- Çobanbeyliden: Antep,

9- Halep ve Azâzdan: Antep, Adana, Maraş, Sivas, Tokat, Amasya, Samsun,

10- İskenderun'dan: Adana (BCA. 030.10.180.244.6., 4).

Kaçakçılık Yolu ile Taşınan Mallar

Kaçakçılık ortalama en az %50 kredi ile yapılmıştır. Malın yakalanması durumunda sermaye sahipleri alacağının %50'sini bağışlamış ve kaçakçının dönüşünde yeni kredi açmıştır. Sınırlarından geçirilen malın üçte birlik kısmının yakalanacağı tahmin edilmiştir. Kaçakçılık işlerinde güven esastır. Ermeni ve Süryani unsurlar Halep veya Müslime'den mektupla Türkiye'ye mal getirtebilmişlerdir. Türkiye sınırlarından giren kaçakçılık malları türüne göre özel şartlarda piyasaya sürülüp, satılmıştır (BCA. 030.10.180.244.6., 7-8).

Kaçakçılığın yapılaş şekli, türü kaçırılan eşyanın çeşidine göre farklılık göstermiştir. Kaçakçılık eşyası şeker, petrol, kibrit, çakmaktaşı, alkol, tuz gibi inhisar maddeleri ile ipek ve ot, ipek mensucat gibi ağır gümrüklü eşya ile kaputbezi, alaca gibi pamuklular ve kullanılmış ceket, yelek, buğday ve hayvanlardan oluşmuştur (BCA. 030.10.180.244.6., 5, 10). Şükrü Kaya'nın elinde kaçakçılık mallarının tam rakamlarını belirleyecek veriler olmamasından dolayı ancak tüccarlar, ticaret odaları ve gümrük görevlileri ile yaptığı görüşmeler sonucunda tahmini oranlar belirleyebilmiştir. Gaz, şeker, kibrit ve çakmaktaşı kaçakçılık oranları tam sınır hattında bulunan Suruç, Kilis gibi yerleşim yerlerinde %90-95'i bulurken daha iç kısımda yer alan Mardin, Diyarbakır, Urfa ve Antep gibi yerlerde bu oran %60 olduğu "kuvvetle tahmin edilmiştir." Alkol, rakı ve kolonyanın bölgede üretimi ve fiyatlarının düşürülmesi sonucu kaçakçılık oranları "nispeten" azalmıştır. Tuz idaresinin sınır illerine ucuz tuz göndermesi tuz kaçakçılığını %90 oranda düşürmüştür. İpek ve ipekli kaçak eşya ve trikotaj ürünlerde ise piyasa tamamen kaçakçılık mallarının denetimine girmiştir (BCA. 030.10.180.244.6., 5-6).

³⁰ Suriye'nin kuzeydoğusunda, Suriye-Türkiye sınırına yakın, Al Haseke Valiliği'nde bir kasaba.

Sınır Güvenlik Teşkilatı

İçişleri Bakanı raporunda Türkiye'nin güney sınırlarında kaçakçılığı engellemekle görevli muhafaza teşkilatı hakkında detaylı bilgi vermiştir. Başlı Suriye'de, kollarının bir kısmı da Irak'ta olan kaçakçılığın Türkiye'ye olan zararlarını engelleyecek teşkilat sınırda bulunan Gümrük Muhafaza, hudut taburları, jandarma karakol ve devriyeleri ile sınır kapılarındaki polis ve gümrük memurlarıdır. Bu yapıların gücü, donanım açısından yeterliliği ve işleyişinin düzgünlüğü oranında kaçakçılık azalır, yapılamaz hale gelecektir. Bu bilgiler Gümrük Muhafaza alanında düzenlemenin kaçınılmazlığını göstermesi açısından önemlidir. Raporda Güney bölgesinin genel yapısı hakkında bilgilendirme yaptıktan sonra nüfus yapısı, coğrafik özellikler ve özellikle Suriye ile sınırın açık olması karşısında var olan gümrük muhafazası kuvvetlerinin sayısı, donanım, bilgi, denetim ve disiplin açısından yetersizliğinden şikâyet edilmiştir. "Bu kadar müşkül ve karışık vaziyete rağmen gümrük muhafazası için tahsis edilen kuvvet adet itibariyle noksan, teşekkül itibariyle noksan, teçhizat itibariyle noksan, bilgi itibariyle noksan, amir ve mürâkabe itibariyle noksan, teftiş ve mürâkabe itibariyle nokсандır" (BCA. 030.10.180.244.6., 11).

Cizre'den itibaren Cerablus'a kadar olan muhafaza teşkilatı 400'ü piyade ve 396'sı süvari olmak üzere 796 muhafaza memurundan oluşmuştur. Bunlar 20 bölge memurluğu halinde Urfa'da bulunan Muhafaza Müdürlüğü'ne bağlıdır. 900 km uzunluğundaki bir alanda ancak 12 bekçi kulübesi vardır. Buradaki görevliler aynı zamanda sınırdan 60 km içerdeki kasabaları da sürekli olarak beklemekle görevli olduğu gibi sınırın 10 hatta 60 km iç kısımlarında da takiple görevlidir. Bu görevlilerden müdürlük, memurluklar, hademelik ve yazıcılık gibi görevleri yerine getirenlerde dışarda bırakıldığında elde kalan az sayıdaki Gümrük Muhafaza kuvvetiyle her yeri açık olan sınırdaki denetim kurulması zordur. Bu zorluk özellikle Cerablus, Payas bölgesinde 250 kadar muhafızla ancak sınırın korunması sağlandığı için kaçakçılığın engellenmesini imkânsız hale getirmiştir. Şükrü Kaya, Gümrük Umum Müdürlüğü bu uzun hat üzerinde hem uzunluğuna hem derinliğine dağılmış bir kuvvetin düzgün bir teşkilat olmadan, Urfa'da var olan bir muhafaza veya Başmüdür ile yönetilip denetim kurmasının imkânsız olduğunu belirtmiştir (BCA. 030.10.180.244.6., 12).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, yeni oluşturulan Gümrük Alayı'nın³¹ durumunu da şu şekilde rapor etmiştir: Gümrük Umum Müdürlüğü'ne bağlı bir alay kumandanlığı emri altında ve 3'er bölüklü 3 tabur vardı. Bu yarı askeri yapı 760'ı birinci 220 tane er askerde ikinci hatta olmak üzere 980 kişiden oluşmuştur. Buna 253'ü süvari ve 145'i piyade olmak üzere 396 muhafaza memuru da eklenmiştir. Subay sayısı eksiktir. Dağınık olan birliklerde düzeni sağlamada birinci derecede sorumlu olacak olan Teğmen sayısında eksiklik daha fazladır. Bu kurumda görevlendirilen 27 İhtiyat subayından hiçbiri daha göreve başlamamıştır. Alay ve tabur kumandanlarından başka alayda 8 yüzbaşı ve 1 teğmen vardır. Alay komutanlığı geniş bir alanı kaplayan görev bölgesinde sağlıklı bir işleyiş için daha 270 askere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Altı aylık bir eğitimden sonra Gümrük Alayına ordu ve jandarmadan gönderilen ve göreve "çok yabancı sayılan bu genç ve tecrübesiz" askerlerin manga ve takım kumandanları gümrük teşkilatından alaya devredilen muhafaza memurlarıdır (BCA. 030.10.180.244.6., 18-19).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Gümrük Muhafaza teşkilatına yönelik daha oluşum aşamasında yaptığı tespitlerle bu yapının var olan yapılanması ile yaşanacak olumsuzluklara kaynaklık edeceğini vurgulamıştır. Bakan, endişesini şu şekilde dile getirmiştir:

"Fihakika yeni teşekkülün mahalli eşhas ve şeraiti (şartları) bilmeyen ve kaçak usul ve yollarını bilmeyen acemi efrat elinde bırakılması vazifenin ifası itibarı ile mahzurlu ve muhafaza memurlarının yeni teşekkül içinde rehber olarak bu mahzuru azaltacakları düşünülerek ipka edildikleri (yerinde bırakılmaları) tabi (uygun) görülümüşse de bu memurların eski, sakim (yanlış) itiyatlara kapılmayarak vazifelerini çok ciddi ve doğrulukla yapacakları az muhtemel, tahmin edilmekte ve bunların bilhassa genç efradı yeni vazifelerinde suiistimale ve intifaa (faydalanma) alıştıracakları ve bu suretle yeni teşekküle de girecek olan irtişa (rüşvet) mikrobunun bir daha çıkarılması imkânı olmayacağı ve eski muhafaza memurlarına nispetle çok

³¹ "Gümrük Muhafaza Memurlarının askerî teşkilata göre düzenlenmesine yönelik tasarı kabul edildikten sonra teşkilat ekim ayında faaliyete başlamış ve kasım ayı sonlarında da ancak bir alay halini alabilmiştir" (Gök, 2021: 56).

az miktarda asker maaşı alacak olan efradın çok daha az bir menfaat mukabilinde vazifesini suiistimal edebileceği düşünülmektedir. ...Zabit teftiş ve çok sehhar (büyülü) menfaat karşısında ne dereceye kadar muhafaza edebilecekleri düşünülürse bunların çok şiddetli bir inzibat altında bulundurulmaları lüzumu tezahür eder. Halbuki bazı yerlerde görülen ve bazı yerlerde ordumuzun yüksek rütbeli kumandanları tarafından söylenen vaziyet bu inzibatın layık olduğu derecede olmadığını göstermektedir” (BCA. 030.10.180.244.6., 19-20).

Gümrük Muhafaza Birliklerinin Zayıf Yönleri

Şükrü Kaya'nın sınır hattında kaçakçılığı önlemede birinci derecede sorumlu olan kolluk kuvvetlerde var olan sorunları bizzat saha gözlemleri sonucunda tespit etmesi açısından önemlidir. Çünkü oluşum aşamasında olan bu yapıda aksaklıkların düzeltilebilmesi ancak doğru konulabilecek teşhislerle mümkün olacaktır. Bakan, birliklerde aksayan kısımları şu şekilde tespit etmiştir:

1- Gümrük Muhafaza teşkilatında görev yapacak olanlar sicil ve bilgi açısından seçilmediği gibi yeterli tecrübeye de sahip değildir. Var olan bu teşkilat sahipsiz, himayesiz, disiplinsiz, soyutlanmış, bağımsız ve zayıf bölümlerden meydana gelen “başı boş bir başı bozuk” gruplar halindedir. Hatta bu birlikleri oluşturan komutan ve memurlar ile sınır güvenliğinden sorumlu diğer birliklerdeki er ve subaylardan bazılarının kaçakçılığa göz yumup kaçakçılarla ortak hareket ettiğine yönelik dedikodular vardır. Tespitlerde anlatılan bu olumsuzlukları doğrulamıştır. Tüm yapıyı suçlamak ne kadar yanlışsa hepsini kusursuz görmekte doğru değildir. Fakat;

“Bu kadar kifayetsiz bir hey’et sıkı bir disiplin ve kontrolden da uzun süre mahrum edilirse basit amiller ve müfsit emellerle temas ede ede insanlardaki hırs ve tamah zaafının imsak ve fazilet kuvvetlerini yeneceğinden daime korkulur. Böyle şerait dahilinde efradın irtikâb ettiği fenalığın manevi mesuliyeti fertlerden ziyade teşekkülün noksanlığına atfetmek ıslah muksalına varacak yolların doğrusu ve kısasıdır” (BCA. 030.10.180.244.6., 13).

2- İçişleri Bakanı, Gümrük Muhafaza teşkilatında yaşanan disiplinsizliğin kendini giyim kuşam konusunda da gösterdiğini belirtmiştir. Daha yolun başında görevli kişilerin dış görüntüsü konusunda yaşanan keşmekeşliği şu şekilde aktarmıştır:

“Urfa’da gördüğüm yeni gümrük efradından birinin uzun pantolonunu getr (Bacağa veya ayakkabı üstüne geçirilen tozluk) pantolonuna kendiliğinden tahvil ederek (değiştirerek) kendi parası ile tedarik edeceği getr ve potini giyeceğini bildirmesi, fişekliklerin her neferde ayrı şekilde, kiminin omuzdan takma, kiminin bele sarılma tarzında, birinin ceketinin üzerinde değerinin ceketini altında bulunması gibi haller ve İslâhiye’de dağ livası kumandanının söylediği gibi bu efradın milletçe asker kıyafeti olarak tanınan elbiseden başka bir kisve giyince kendilerini askerden başka bir teşekkül mensubu saymaları, başlarında onbaşı, çavuş gibi manga kumandanı ve küçük zabitlerin bulunmaması her neferi dahil olduğu teşekkülde başsız bırakmış olması ve nihayet bu hal tesiriyle gümrük efradının ordu zabitlerine resmi tazimi (saygısı) ifa etmemekte oldukları inzibatın matlup (istenilen) derecede olmadığını tahmin ettirmiştir.”³²

3- Bu teşkilatın sorun yaşadığı diğer bir konu mülki amirlerin yani Valilerce ihmal edilmesidir. Raporda Valilerin sınır gümrük muhafazası alanında resmi olarak doğrudan doğruya görevlendirilmemiş olması, gümrük yetkililerinin ve müfettişlerinin kendileriyle diyalog kurmaması, bazı Valiler tarafından yazılan yazı ve memurlara yönelik şikâyetlerinin cevapsız bırakılması bu sonucu doğurmuştur. Bakan, yaşanan bu durumun Valileri hiçbir şekilde haklı göstermeyeceğini belirtmiştir. “Mesuliyetleri daima bu teşekkülle alakadar olmalarını icap ederdi” (BCA. 030.10.180.244.6., 13) demiştir.

³² (BCA. 030.10.180.244.6., s. 20); 12 Haziran 1932 tarih ve 12997 sayılı kararnamenin yerine konmak üzere yeniden hazırlanan Gümrük Muhafaza teşkilatı mensuplarının kıyafetine dair yeni düzenleme Bakanlar Kurulunun 29 İkinci kanun 1942 tarih ve 2/17226 sayılı kararı ile yürürlüğe girmiştir. Bkz. (BCA. 030.18.01.02.97.112.13).

4- Teşkilatın çalışmalarını sekteye uğratan konulardan bir tanesi istihbarat ödeneği ve donanımının olmamasıdır. Şükrü Kaya, kaçakçılık ile mücadelede başarılı olmanın ilk şartlarından birinin düzgün bir istihbarat teşkilatının olması gerektiğine dikkat çekmiştir (BCA. 030.10.180.244.6., s. 13). Var olan uygulamada sorunlar yaşanmıştır. Muhbir ve yakalayanlara kanuni düzenlemelerle verilmesi gereken ikramiyelerde izlenen yöntem ve kanunlar ihbar mekanizmasını teşvik edip insanları harekete geçirmesi gerekirken sekteye uğratmıştır. Çünkü el konulan kaçakçılık eşyasının mahkeme kararlarına bağlı olması, tutuksuz yargılanan kaçakçıların mahkemeye gelmeyip saklanıp, kaçması ve genel yargılama yöntemlerinin uygulanması yüzünden kaçakçılık davalarının genellikle uzun sürmesine yol açmıştır.

5- Gümrük Muhafaza teşkilatında çalışan elemanların yaşları için aldığı ödenek yetersizdir. Gümrük çalışanlarının buldukları bölgelerdeki ordu birliklerinin yeme içmesi için kararlaştırılan sözleşme fiyatı üzerinden işe bedeli almışlardır. Bu kapsamda aldıkları 12 lira işe parası ile ihtiyaçlarını tamamen karşılayamamışlardır. Bu durum mağduriyet oluşturmuştur. Bunun önüne geçilmesi ancak jandarmada olduğu gibi yeme içme bedelinin en az 15 liraya çıkarılması ile mümkündür (BCA. 030.10.180.244.6., 20).

5- El konulmasına karar verilen eşyanın satılma yöntemi de muhbir fayda sağlamadığı gibi yaptıkları eylemi cazip olmaktan çıkaracak özelliktedir. Çünkü el konulan kaçakçılık eşyası gümrük müdürlüklerinde toplanmıştır. Müdürlüklere uzak olan illerdeki el konulan kaçakçılık eşyasına yönelik nakliye masrafi kalemi olmaması yüzünden zabıta depolarında tutulmuştur. Gümrük idarelerinde satılan kaçakçılık eşyasının değerini belirleme kriteri kaçağın gümrük vergisini karşılayabilme oranıdır (BCA. 030.10.180.244.6., 13-14). Bu vergi oranının karşılanması durumunda Gümrük Müdürleri piyasa veya açık artırma kurallarına bağlı kalmadan hemen ihale yapmaya yetkisi vardı. Bu durum sürekli olarak malların ucuza satılmasına veya bir kısım mallarda satılmayıp elde kalmasına -ipeklilerde- yol açmıştır. Satış bedelinden ilk önce gümrük vergisi masrafları kesildikten sonra kalan %40'ı memur ikramiyesi olarak Umum Müdürlüğüne gönderilmiştir. Kalan az bir para da aradan yıllar geçtiği için şayet bulunabilirse muhbirlerle verilecektir. Genellikle bu kişiler bulunmadığı için de ya memurlara ikramiye olarak verilmiş veya gelir olarak kayıt olunmuştur (BCA. 030.10.180.244.6., 14).

6- El konulan bazı malların bazı şart ve kayıtlar altında satılması için kabul edilen yöntem eşyaların depolarda yok olmasından daha fazla zararlara yol açmıştır. Sınır dışına çıkarılmak ve çıkarıldığına dair Konsoloslardan onaylı bir belge getirmek şartı ile satılığa çıkarılan bu mallar için ülke içinden müşteri bulunmadığından dolayı gümrüksüz, gerçek fiyatından %50 oranından daha az bir bedelle sınır dışındaki tüccarlara satılmıştır. "Yani müsadere edilen mal cüz'i bir para mukabilinde ilk kaçakçı sahibine iade" edilmiştir. Fiyatı gümrük vergisine karşılık gelmediği için gelir kayıt edilememiştir. Bu yöntem ile bir malın tüketicinin eline geçinceye kadar birkaç defa girip çıkmasına hiçbir engel yoktu. Bakan bu yöntemin de bir an önce terkedilmesi gerektiği Şükrü Kaya tarafından belirtilmiştir (BCA. 030.10.180.244.6., 15).

Kaçakçılığı Engellemeye Yönelik Olarak Sistemde Yapılması Gereken Düzenlemeler

İçişleri Bakanı, kaçakçılığa karşı yeni bir yapılanmanın eşliğinde olan hükümetin atacağı adımlardan sağlıklı sonuçlar elde edebilmesi için bizzat yaptıkları gözlemler sonucunda belirlediği tespit ve uyarıları yapmış, çözüm yolları göstermiştir. Özellikle kaçakçılığa yönelik yeni yapılanma ile ilgili yaptığı uyarılar raporda ön plana çıkmıştır "Alayın muhafaza kudret ve kabiliyetini muhakeme ve tahlil ve şimdiden muvaffakiyet derecesini tahmin için zaman kâfi görülmez ise de başlangıçta görülen noksanlar derhal ıslah ve ikmal edilmezse neticenin eski gümrük muhafızlarından daha eksik olacağından cidden korkulur" (BCA. 030.10.180.244.6., 13).

İçişleri Bakanı Şükrü Kaya kaçağın daha ciddi ve etkili bir tarzda izlenmesi için yeni kanuni birtakım düzenlemelere ve değişikliklere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. Raporda, yaşanan olumsuzlukların³³ önüne geçilebilmesi için birtakım önerilerde bulunmuştur:

1- İaşe, sağlık, idari işleri ile askeri kanun ve düzene göre er ve subay işlemlerinin yürütülüp düzenlenmesi, gümrük birliklerinin haberleşme, nakliye, takip araçlarıyla donatılması suretiyle yeni

³³ Güney illerinde kaçakçılıkla verilen mücadelede yaşanan sorunlar için bkz. (Gözcü ve Çakmak, 2019: 703-708).

yapılanmada ciddi bir idari ve disiplin ruhunun yerleştirilmesi ancak yeni kurumun Maliye Bakanlığına bağlı bir Gümrük Umum Kumandanlığı idaresine verilmesi ile mümkün olacaktır. Türkiye'nin tüm sınır ve kıyılarında bulunan muhafaza teşkilatı bir kumandanın emrine verilmelidir. Ancak o zaman hudut birlikleri ile çok yakından ilgilenmesi ve denetlenmesi sağlanacaktır.³⁴ Henüz oluşum aşamasında olan gümrük muhafaza teşkilatı er, subay, araç gereç, haberleşme ve istihbarat gibi alanlarda yapılanmasını tam tamamladığı zaman ancak muhafaza işlerini devredilmelidir. O zamana kadar hudut birliklerini sınırda ikinci hatta çekilmesi uygun değildir. Gümrük Muhafaza üzerinde "çok esaslı ve sıkı ve devamlı bir teftiş ve mürakabe ile" denetim altına alınmalıdır. Bunları denetleme ve kontrol işlerini görevli komutanlar ve her kurumun bulunduğu bölgelerdeki ordu birlik kumandaları tarafından yapılabilir. Alınması gereken ilk tedbirlerden bir tanesi de gümrük kurumuna bağlı ve bağlanacak olan er ve subaylara muhafazaya ait kural ve yöntemlerin ciddi bir şekilde öğretilmesi için gerekli talimatın hazırlanması ve dağıtılmasıdır. Ayrıca subay eksiğinin tamamlanması ve eski muhafaza memurlarının zarar verebilme ihtimalini en aza indirgenmesi için sıkı bir denetleme mekanizması kurularak dile getirilen tüm bu işlerin "bilen ve mesul olan bir elden sevk ve idare edilmesi içinde gümrük umum kumandanlığı teşkilatının acele vücuda getirilmesi" ile mümkün olacaktır. Ancak o zaman "umum hudut ve sahillerde bulunan muhtelif cins ve tabiatdaki muhafaza teşekküllerini tevhit, tanzim ve ıslah etmek mümkün olur ve bu teşekküllerin faydalı bir surette vazife yapmaları temin edilebilir."³⁵

2- Türkiye'nin kara ve deniz sınırları oluşturulacak işlevsel bir teşkilat altında, tek elden muhafaza edildikten sonra iç kısımlarda, köylerde ve polis teşkilatı olmayan küçük kasabalarda kaçakçılığın takibi tamamıyla jandarmaya bırakılmalıdır. Her ne kadar bu sayılan yerlerde Jandarma mücadele edip olumlu sonuçlar elde etmiş olsa da bu alanda doğrudan doğruya yapılacak bir görevlendirme kurumun kaçakçılıkla mücadelesini birinci önceliklerden biri yapacaktır. Polis teşkilatı olan kasabalarda kaçığın engellenmesi ve soruşturulması bu kolluk gücü tarafından yerine getirilmelidir (BCA. 030.10.180.244.6., 22).

3- Kaçağın takibi ile yükümlü olan Vali ve Kaymakam gibi idare amirleri Maliye Bakanlığı tarafından da bu görevlerin yerine getirilmesi noktasında sorumlu tutularak idare reislerinin bu işe gerekli olan önemi verip, ilgilenmeleri sağlanmalıdır (BCA. 030.10.180.244.6., 22-23).

4- İstanbul ve İzmir gibi ticari işlemlerin yoğun yaşandığı büyük limanlarda ihtiyaçlarına göre özel ve yerel istihbarat örgütleri de kurulabilmelidir. Böylece farklı inhisar idarelerindeki kolcu, muhafız teşkilatı ve masraflarda tasarruf sağlanacaktır. Ayrıca bu yolla Türkiye'nin sınır ve iç kısımları bir muhafaza ve takip örgütü ile donatılacaktır (BCA. 030.10.180.244.6., 23).

5- Şükrü Kaya, muhbir ve yakalayanlara verilen ikramiye konusunda 1931 yılında uygulanan yöntemlere son verilerek bu kesimleri hemen ödüllendirecek daha pratik ve hızlı bir yöntemin kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bunun içinde yapılması gereken şey muhbir ve yakalayanlara yönelik verilen ödülün cazip hale getirilmesidir. Bunu sağlamak için de ihbar ve el konulan eşyanın belirlenecek değerinin kaçakçının susma hakkı olarak belirli bir kısmını yani maliyet fiyatının %20'si veya piyasa fiyatının %40'ı veyahut da bu ilkeler kapsamında belirlenecek oranın tamamen veya yarısının peşin olarak hemen verilmesidir. Bu peşin ikramiye de belirlenecek yöntem el konulan eşyaların piyasada hemen paraya çevirme durumuna göre farklılık gösterebilecektir (BCA. 030.10.180.244.6., 16). Çünkü eşyada himaye edilecek esas gümrük geliri ile birlikte milli ekonomi ve sanayinin himayesidir. Ayrıca bazı eşyanın resmi dairelerde yerel kullanımı olmadığı için ikramiyeler

³⁴ Gümrük Muhafaza Umum Kumandanlığının Kurulması ve bu alanda tarihsel süreç içinde yaşanan gelişmeler için bkz. (Gök, 2021: 15-56).

³⁵ (BCA. 030.10.180.244.6., s. 21-22); Aynı yöndeki görüşler meclis görüşmelerinde milletvekilleri tarafından da dile getirilmiştir. Ülkenin iktisadî ve malî durumu ve buna karşı alınan tedbirler hakkında yapılan görüşmelerde Sivas Milletvekili Remzi Bey, hükümetin aldığı tedbirleri takdir ettikten sonra dile getirdiği temenniler kısmında kurulan yeni Muhafaza teşkilatının yetersizliğini gündeme getirmiştir. "...Suriye gümrük hududu meselesidir. Bu meselenin ehemmiyeti hakkında uzun uzadıya mütalaa arz edecek değilim. Yalnız biliyoruz ki hudut baştanbaşa açıktır. Buna çok fevkalâde ve şiddetli tedbirler almak lâzımdır. Geçen sene bu hududun muhafazası bir askerî teşkilâta tevdi edildi. Çok iyi oldu. Yalnız Bütçe Encümeninde müzakere vesilesiyle bizzat Gümrük müdürü umumisinin beyanat ile muttali oldum ki, bu efradın miktarı hududun vüsat ile gayri kabili telifdir. Azdır, geçen sene imkân görülemediği için efrat çoğaltılmadı. Arzu ederim ki bu muhafaza efradı ihtiyaç miktarına iblâğ edilsin ve yeniden çok iyi bir seçme muamelesine tabi tutulsun" (TBMM. Zabıt Ceridesi, D. 4, C. 4: 60).

gümrükçe verilerek imha edilmelidir. Bu çeşit eşyanın Himaye-i Etfal, Hilal'i Ahmer, ordu ve sağlık kurumlarına verilerek depo edilmesi önemli bir gelir olabilir. Fakat bu durum milli sanayinin gelişmesini engelleyip, kötüye kullanma veya çalınma risklerini barındırdığından sakıncalıdır. Ayrıca kaçakçılık eşyasının satılmasında var olan yöntemin devamı halinde bunun defterdarlıklarca yapılmasında fayda olduğu belirtilmiştir (BCA. 030.10.180.244.6., 16-17).

6- Kaçakçıları ve yasak olan mallarına el koyma hakkındaki yargılamanın basitleştirip, sürecin kısaltılması gerekmektedir. Bu amaçla ilk olarak kaçakçılık davalarında yargılamanın tutuklu olarak yapılması ve yargılama süresinin ortalama 10 günde bitirilmesi gereklidir. Temyiz davası tutukluğa engel olmamalı ve zabıt varakları kanunlara aykırı olarak kabul edilmemelidir. Kısaca kaçakçılık davalarında kararı etkileyecek özel kanunlar konulmalıdır. Bu yolla verilen cezalar etkili olacak ve muhbirler de ikramiyelerini zamanında almış olacaktır. İkramiyenin çok ileri tarihlere yayılmaması gerekir. Kanundaki "ıtlak (Cezadan kurtarma) tekit (Kayıt ve şartla bağlama) ve müstefit (faydalanacak olanları)" belirlenmelidir. Bu düzenlemeler kaçınılmazdır. Çünkü "istihbar cihazı olmayan ve muhbirleri mükafatsız kalan bir muhafaza heyetinin kaçakla mücadelesi yalnız tesadüfe bağlı kalır" (BCA. 030.10.180.244.6., 17).³⁶

7- Kaçakçı arama yöntemleri daha basitleştirilmeli, Vali, Kaymakam ve zabıta amirleri gibi yetkililere inceleme yetkisi verilmelidir (BCA. 030.10.180.244.6., 23).

8- Kaçakçılığa yönelik uygulanan cezai maddeleri yeniden incelenerek gerekli değişiklikleri yapılmalıdır. Kaçakçılık olaylarında yakalanan nakliye araçlarına el konulmasını sağlanmalıdır. Şehirler arasında çalışan kamyon ve otomobil şoförlerini kefalete bağlamak suretiyle kaçakçılık olaylarında yakalanan otomobil ve kamyonlar kime ait olursa olsun el konulmalıdır (BCA. 030.10.180.244.6., 23-24).

9- Sınır üzerinde pasavan³⁷ ve pasaport alanların kaçakçılık yapmalarını engellemek için zorunlu olanların Suriye gitmesini sağlamak için gerekli tedbirler alınmalıdır. Kaçakçıları ve kaçakçılık yapanları barındırmakla bilinen kimselerin belirli yerlerde -özellikle sınır bölgelerinde- oturması engellenmelidir.

10- Şehirlerdeki Ticaret Odalarının piyasada kaçakçılık eşyasını araması ve tespiti halinde de inisiyatif alması sağlanmalıdır. Gümrük Beyannameleri dükkân ve mağaza gibi satış yerlerinde var olan mallar ile denetlenmesinde sağlıklı bir işleyişe kavuşturulmalıdır.

11- Ayak satıcıları ve kaçakçılık mallarının satışında rol oynayan ayak satıcıları ve bohçacıları kimlik bilgileri tam belirlenip "naktî ve şahsî kefalete" bağlanmalıdır.

12- Sınırdaki demiryollarında emele, memur ve istasyon şefi gibi tüm çalışanlar kimlik bilgileri güvenlik kuvvetleri tarafından bilinen kimselerden seçilmelidir.³⁸

³⁶ Kaçakçılıkla mücadelede yapılacak hukuksal düzenlemenin nasıl olması gerektiği için bkz. (İnan, 23 Kanunuevvel 1931).

³⁷ Türkiye'ye komşu ülkelerle sınır bölgelerinde oturan, buralarda toprağı olan Türk vatandaşlarına serbestçe gidip gelmeleri için pasaport yerine kullanılmak üzere verilen belge. Suriye sınırında 1921 yılında Fransa ile imzalanan Ankara Antlaşması'nın 13. Maddesi ile sınır ötesi arazilerin kullanım haklarını düzenlenmişti. Geniş bilgi için bkz. (Metintaş, 2019: 1-26); Bu kaçakçılık türü en fazla Kilis'te yapılmıştır. Bkz. (Gözcü ve Çakmak, 2019: 700-701); Kilis'te yaşanan kaçakçılık faaliyetleri için bkz. (Şenoğuz, 2015: 1-17).

³⁸ (BCA. 030.10.180.244.6, s. 24); Güney bölgesindeki demiryolları kaçakçılık konusunda sürekli sorun çıkarmıştır. Gümrük ve İhhisarlar Bakanı Raif Karadeniz tarafından 24 Kasım 1939 tarih ve 1054 sayılı yazı ile Başbakanlık makamına gönderilen yazıda; Suriye sınırında yapılan altın kaçakçılığını önleme konusunda hukuki düzenlemelerden kaynaklanan sorunlar dile getirilmiştir. Burada demiryollarının altın kaçakçılığında oynadığı olumsuz rol vurgulanmıştır. "...Ayrıca cenup vilayetlerindeki bu durumun yanında cenup trenlerindeki yolcu nakil durumu da bu tür bir kaçakçılığı teşvik etmiştir. Cenup trenlerinde transit geçen yabancı ve Suriyeli yolcular Türk yolcularıyla birlikte seyahat etmişlerdir. Transit yabancı yolcular trenlerinde kontrole tabi tutulmamıştır. Bu yabancılarla bir arada seyahat eden Türk yolcularının da beraberinde nakil edecekleri altınlarına el koymaya kanunlar izin vermemektedir... Cenup trenlerinde yabancı yolcularla bir arada yolculuk yapan Türk yolcular beraberlerinde taşıdıkları altınlarının trene bindikleri istasyondaki Gümrük idarelerince tespit edilmesine kanuni bir engel yoksa da tespit işi hem zor hem de uzun zaman alacak, uygulamada trenlerin farklı istasyonlarda durmasından dolayı sorunlar çıkartacaktır. Ayrıca bu yönde bir tespit yapılabilse bile Türk yolcusu bunları trende

13- Suriye'den Türkiye'ye yönelik kaçakçılık faaliyetlerini gerçekleştirip, isimleri belirlenmiş kimselerin aynen askeri güvenlik açısından olduğu gibi iktisadi güvenlik gerekçesiyle sınır bölgelerinden uzaklaştırılması için gereken yapılmalıdır. Çünkü Türkiye'ye yönelik kaçakçılık ve asayiş ihlal eden hareketleri organize eden kişilerden kaynaklanan tehlikeyi ortadan kaldırmak "dost bir devletten" beklenilecek en tabii bir harekettir (BCA. 030.10.180.244.6., 25).

14- Alışverişte değişim için kullanılan altın ve gümüş konusu detaylı bir şekilde değerlendirilerek karara bağlanmalıdır (BCA. 030.10.180.244.6., 25).

Ayrıca iktisadi açıdan da alınması gereken birtakım tedbirler vardır. Kaçakçılığı yapılan malların fiyatları düşürülmek suretiyle -tuz ve rakıda olduğu gibi- diğer ülkelerle var olan fiyat farkları ortadan kaldırılmalıdır. Özellikle gaz ve şeker fiyatları inhisar altına alınarak doğu ve güney illerine yönelik olarak ucuzlatılması kaçakçılığı önemli oranda azaltılacaktır (BCA. 030.10.180.244.6., 26). Fiyatların yüksek olmasında etkili bir faktör olan nakliye ücretinden kurtulmak Diyarbakır, Urfa ve Antep'te tezgâhlar açmak suretiyle gerçekleşebilecektir. Ayrıca Elâzığ ve Diyarbakır'da bulunan fabrikalar sermayesizlikten çalışmamaktadır. Devletin bu konuda yapacağı teşebbüs hem milli ekonomi açısından hem de kaçakçılığın engellenmesi konusunda faydalı olacaktır. Yine güney illeri ile bağlantısı olan büyük şehirleri ve ticareti demiryollarına bağlayan karayollarının düzeltilmesi ve yapılması da kaçakçılığı engelleme konusunda önemlidir. İktisadi sahada atılması gereken diğer önemli bir düzenleme de Maliye Bakanlığı'nı bütçe işlerinden ayırarak inhisarları bu bakanlığın bünyesinde toplanmasıdır. Böylece bu bakanlığın sadece gelir getiren alanlarla ilgilenmesi sağlanmalıdır (BCA. 030.10.180.244.6., 26-27).

SONUÇ

1929 Dünya ekonomik buhranının etkileri Türkiye gibi yeni bir kuruluşun, yapılanmanın eşliğinde olan ülkeleri daha çok etkilemiştir. CHP hükümeti dünyayı sarsan büyük krizin daha sert etkilerine maruz kalmadan veya en az zararla atlatmak için çabalamıştır. Devlet bütçesini hazırlarken azami tasarruf prensibine dikkat etmiştir. Çünkü tüm bu olumsuzlukların yanında gelir gider dengesi bozulmuş gelirden azalma yaşanmıştır. Bunda en etkili etkenlerden bir tanesi de bütçe gelirlerinde önemli bir yekûn tutan gümrük gelirlerinde yaşanan azalmadır. Bunda iki önemli faktör etkili olmuştur: ithalatın azalması ve kaçakçılığın artmasıdır.

Gümrük gelirlerinin artırılmasına yönelik olarak Tarife Kanununda değişiklik yapılmış ve gümrüğe yönelik teşkilat ve kanuni düzenlemelere ağırlık verilmiştir. Bu kapsamda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya kaçakçılığın yoğunlukla yaşandığı kara sınır bölgesine ve kıyı kesimlerine yönelik bir inceleme gezisine çıkmıştır. Sahaya inilerek konunun farklı kesimlerdeki muhatapları ile yapılan görüşmeler, yerinde yapılan tespitler, sorumluluk makamında bulunan idarecilerle yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen bilgiler önem arz etmiştir. Uzun soluklu bir sürecin sonucunda ortaya çıkan kaçakçılık raporu hayati değerlendirmeler içermiştir. Raporunda yapılan tespitler gümrük teşkilatı açısından 1931 yılında yapılan düzenlemeler öncesinde yaşanan olumsuzlukları doğuran nedenleri ortaya koyması açısından önemlidir. Şükrü Kaya, raporunda gözlem ve incelemelerinin sonuçlarını derleyerek kaçakçılık konusundaki sorunları ve bunların çözüm yollarını göstermiştir. Kaçakçılığın merkezi, şubeleri, ülke içerisindeki etki alanı, yapılış şekli, hangi kalemlerde yapıldığı, ekonomik etkileri konusunda detaylı bilgiler verilmiştir. Bu bilgilerin yanında kaçakçılık tehlikesini etkisizleştirecek Gümrük Muhafaza Teşkilatının yapısı, özellikleri, eksiklikleri, ikramiye şeklinin düzenlenmesi gibi uygulamada var olan sorunların giderilmesi konusunda yapılması gereken değişiklikler hakkında da detaylı bilgiler içermiştir. İçişleri Bakanı Şükrü Kaya raporunda teşkilat ve kanuni düzenlemelerin yanında kaçığın önüne geçilmesi için iktisadi açıdan atılması gereken adımların neler olması gerektiği hakkındaki düşüncelerini de dile getirmiştir.

---

kaybettiğini iddia ederse hakkında kanuni bir işlem yapılması mümkün değildir. Bundan dolayı sadece Hatay, Gaziantep, Urfa ve Mardin illerini içine alacak şekilde altın alım, satım ve naklini içerde yasaklayan bir kararnamenin kabul edilmesi teklif edilmiştir. Altın sahiplerinin adı geçen gümrük bölgeleri içinde bir yerden herhangi bir yere götürme zorunluluğu ortaya çıkarsa kaçığın engellenmesi ve takibi ile görevli olan kurumdan nakil öncesi bir belge alma zorunluluğunun getirilmesi istenmiştir" (BCA. 030.10.180.245., 1-3).

Rapor, Gümrük ve İnhisarlar Bakanlığı'nın kurularak gümrük ile ilgili tüm işlerin bağımsız bir yapıya kavuşturulmasında, başta kaçakçılığın engellenmesi, soruşturulması, yargılama sürecinin kısaltılması, kısaca işleyişte işlemlerin hızlandırılması konularında 1932 yılında çıkarılan Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun üzerinde etkili olmuştur.

Raporda belirtilen görüşler yapılacak düzenlemeler üzerinde etkili olmuş olsa da daha sonra yaşanan gelişmeler Bakanın belirttiği kaygılarını haklı çıkartmıştır. Özellikle sonraki dönemlerde Gümrük Muhafaza teşkilatının genel yapısından dolayı sorunlar yaşanmıştır. Daha sonraki tarihlerde gümrük ile ilgili düzenlenen raporlarda Şükrü Kaya ile aynı yönde sorunların dile getirilmesine rağmen pek fazla dikkate alınmadığı ve sahada uygulamanın farklı olduğu görülmüştür.

KAYNAKÇA

I. Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon No: 030.10, Kutu No:180, Dosya No: 244, Sıra No: 5.

BCA, Fon No: 030.10, Kutu No: 180, Dosya No: 244, Sıra No: 7.

BCA, Fon No: 030.10, Kutu No: 180, Dosya No: 244, Sıra No: 6.

BCA, Fon No: 030.10, Kutu No: 12, Dosya No: 73. Sıra No: 25.

BCA, Fon No: 030.10, Kutu No: 180, Dosya No: 245, Sıra No: 16.

BCA, Fon No: 030.10, Kutu No: 116, Dosya No: 880, Sıra No: 18.

BCA, Fon No: 030.18,01.02. Kutu No: 97. Dosya No: 112, Sıra No: 13.

II. Resmi Yayınlar

Düstur, XVII, Üçüncü Tertip, Ankara 1955.

TBMM Zabıt Ceridesi, D: 4, C: 4, 7. Birleşim (29-XI-1931).

TBMM Zabıt Ceridesi, D: 4, C: 5, 19 Birleşim (29. XII. 1931).

TBMM Zabıt Ceridesi, D: 4, C: 5, 22. Birleşim (7. 1. 1932).

TBMM Zabıt Ceridesi, D: V, C: 7, 21. İnikad (25. XII. 1935).

Resmî Gazete, Sayı: 1989, (30 Kanunuevvel 1931),
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1989.pdf>, (17.08.2022).

Resmî Gazete, Sayı: 2000, (12 Kânunusani 1932),
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2000.pdf>, (17.08.2022)

Resmî Gazete, Sayı: 1858, (27 Temmuz 1931), 668.
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/1858.pdf>, (17.08.2022).

Resmî Gazete, Sayı: 3195, (2 Kânunusani 1936), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3195.pdf>, (30.08.2022).

Resmî Gazete, Sayı: 3195, (16 Kânunusani 1936),
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3195.pdf>, (30.08.2022).

III. Süreli Yayınlar

Gazeteler

Cumhuriyet (6 Teşrinisani 1931-3 Kanunuevvel 1931).

Hakimiyet-i Milliye (2 Birinci kanun 1931-4 Teşrinisani 1931).

Milliyet (28 Şubat 1931-3 Kanunusani 1932).

Son Posta (12 Teşrinisani 1931-7 Kanunuevvel 1931).

Vakit (9 Teşrinisani 1931-9 Kanunuevvel 1931).

IV. İnceleme Yapıtlar

Kitap ve Makaleler

Asım, M. (9 Kanunuevvel 1931). Kaçakçılık, *Vakit*.

Asım, M. (19 Kanunuevvel 1931). Bütçe Vekâleti, *Vakit*.

Baş, İ. (2 Temmuz). *Kâzım Orbay (1886-1964)*, 1-6.
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/kazim-orbay-1886-1964/>

Beşikçi, İ. (1992). *Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi*, Yurt Kitap Yay.

Bulut, E. Ç. (Bahar 2015). Devletin Taşradaki Eli: Umumi Müfettişlikler, *CTAD*, (21), 83-110.

Gök, S. (2021). *Türkiye'de Gümrük Sistemi ve İzlenilen Politikalar (1920-1950)*, Efe Akademi Yay.

Gözcü, A. Ve Çakmak, F. (2019). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Türkiye'nin Güney Sınırında Gerçekleştirilen Kaçakçılık Faaliyetleri, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(3), 683-714. <https://doi.org/10.16953/deusosbil.513739>

Hakkı, N. (18 Teşrinisani 1931). Dahiliye Vekili Şark Vilayetlerinde, *Hakimiyet-i Milliye*.

Hakkı, N. (24 Teşrinisani 1931). Şark Seyahati ve Kaçakçılık Meselesi, *Hakimiyet-i Milliye*.

Hakkı, N. (29 Teşrinisani 1931). Dahiliye Vekilinin Tetkik Seyahati, *Hakimiyet-i Milliye*.

Hakkı, N. (16 Birinci Kânun 1931). Kaçakçılar, *Hakimiyet-i Milliye*

Hakkı, N. (26 Birinci Kânun 1931). Kaçakçı Propagandacı, *Hakimiyet-i Milliye*.

Hakkı, N. (27 Birinci Kânun 1931). Siirt'in Kaçakçılıktan Izdırabı Çok Derindir, *Hakimiyet-i Milliye*.

Hakkı, N. (3 Kânunusani 1932). Kaçakçı Yolları Üzerinde Mardin, *Milliyet*.

Kadri, Y. (4 Teşrinisani 1931). Buhranlar Karşısında, *Hakimiyet-i Milliye*.

Kızılkaya, R. (2020). *Türk Siyasi Hayatında Mahmut Soydan (Hayatı, Faaliyetleri ve Düşünce Dünyası)*, Hiperyayın.

Koçak, C. (2003). *Umûmî Müfettişlikler (1927-1952)*, İletişim Yay.

Köse, R. (2020). Cumhuriyet Döneminde Doğu Sınırlarında Kaçakçılıkla Mücadele (1923-1950), *Tarih Okulu Dergisi*, (46), 1556-1588, DOI No: <http://dx.doi.org/10.29228/Joh42263>

Köse, R. (2021). Şükrü Kaya'nın Doğu ve Güney Vilayetleri Gezisi ve Sonuçlar, *Selçuk Türkiyat*, (52), 339-363.

Mahmut, (16 Teşrinisani 1931), Hazineyi ve Ahlâkı Tehdit Eden Tehlike, *Hakimiyet-i Milliye*.

Mahmut, (22 Teşrinisani 1931), Halkın Dilek ve İstirapları Nelerdir? *Milliyet*.

Mahmut, (15 Teşrinisani 1931), Hazineyi ve Ahlâkı Tehdit Eden Tehlike, *Milliyet*.

Metintaş, M. Y. (2019). Ankara Antlaşması'nın Türkiye Büyük Millet Meclisinde Tartışılması, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Yakın Tarih Dergisi*, 2(5), 1-26.

Nadi, Y. (6 Teşrinisani 1931). Cihan Buhranının Bizdeki Tesirleri, *Cumhuriyet*.

Nadi, Y. (13 Teşrinisani 1931). Maliyemizde Mühim Bir Eksiklik, *Cumhuriyet*.

Nadi, Y. (20 Teşrinisani 1931). İstiklâl Mahkemesi İstiyoruz!.., *Cumhuriyet*.

Nadi, Y. (21 Teşrinisani 1931). Niçin Fevkalâde Tedbir İstiyoruz, *Cumhuriyet*.

Nadi, Y. (15 Kanunuevvel 1931). Kaçakçıya Düşman Olalım, *Cumhuriyet*.

Nadi, Y. (23 Kanunuevvel 1931). Yeni Mücadelenin Arifesinde, *Cumhuriyet*.

Özmen, A. (1947). Genel Müfettişlikler Hakkında Bir Düşünce, *İdare Dergisi*, (184).

Rıfki, F. (19 Teşrinisani 1931). Kaçakçı Vatan Düşmanıdır, *Hakimiyet-i Milliye*.

Rıfki, F. (30 Teşrinisani 1931). Neredeyiz, *Hakimiyet-i Milliye*.

Solak, M. (2010). *Atatürk Döneminde Şükrü Kaya'nın Siyasi Hayatı (1923-1938)*, [Yayınlanmamış Yüksek Lisan Tezi], Ankara Üniversitesi.

Şenoğuz, P. H. (2015). Sahanın Gölgeleleriyle Baş Etmek: Türkiye-Suriye Sınırındaki Kilis'te Kaçakçılık Anlatıları, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 14(1), 1-17.

Uluğ, N. (1939). *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, İstanbul.

V. İnternet Kaynakları

https://www5.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1-4.pdf (16.08.2022).